

open. analiza

casa »

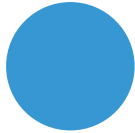
Građani u politici

Politički pluralizam u srpskoj zajednici na Kosovu

april
2022

Naziv istraživanja: Građani u politici - Politički pluralizam u srpskoj zajednici na Kosovu

Izdavač: KFOS

Za izdavača:

Centar za Afirmativne Društvene Akcije – CASA

Humani Centar Mitrovica – HCM

Autori:

Miodrag Marinković – CASA

Srđan Simonović – HCM

Veroljub Petronić – HCM

Redaktura:

Aleksandar Rapajić

Lektura:

Milena Redžić Simić

Maksim Aksić

Driton Sefedini

Prevod:

Nora Bezera

Ines Aljović Mihajlović

Dizajn:

Innovation Media

Štampa (tiraž): 100

Ova publikacija nastala je u okviru projekta OPEN koji sprovode Kosovska fondacija za otvoreno društvo (KFOS) u saradnji sa organizacijama CASA i HCM. Stavovi izraženi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorima istraživanja i ne predstavljaju nužno stavove KFOS-a.

Godina izdavanja: April 2022.

Sadržaj

7 O inicijativi OPEN
O ciljevima istraživanja i OPEN
inicijativi

8 Metodologija i dizajn
kvantitativnog istraživanja

9 Metodologija i dizajn
kvalitativnog istraživanja

9 Društveno-politički kontekst

13 Rezultati istraživanja

13 Struktura istraživanja

11 Rezultati: Generalno političko
ponašanje

20 Rezultati: Preovlađujuće prakse
bavljenja politikom

23 Percepcije privilegovanog
položaja političkih aktivista

32 Poseban fokus: Odnos
organizacija civilnog društva
(OCD) i političara

37 Zaključci

39 Preporuke

OSNOVNE INFORMACIJE O ISTRAŽIVANJU

O inicijativi OPEN

Istraživanje je rađeno u okviru inicijative OPEN. „Demokratija, otvorenosti perspektive srpske zajednice na Kosovu – OPEN” je nova inicijativa Kosovske fondacije za otvoreno društvo (KFOS), započeta tokom 2020. godine. OPEN se realizuje u saradnji sa devet organizacija civilnog društva koje deluju u srpskoj zajednici na Kosovu. Opšti cilj nove inicijative je razvijanje otvorenog i dinamičnog prostora za diskusiju unutar srpske zajednice, između srpske i ostalih zajednica, kao i institucija na Kosovu.

Fokus inicijative biće analiza i procena uticaja civilnih i političkih organizacija na demokratičnost i otvorenost srpske zajednice na Kosovu. Analiziraće se i procenjivati demokratičnost i otvorenost institucija, javnih politika i važnih procesa prema srpskoj zajednici na Kosovu, kao i stepen otvorenosti srpske zajednice prema istim. Ove analize pomoći će da se sagleda aktuelno stanje i perspektive srpske zajednice na Kosovu, dok će istovremeno poslužiti kao osnova za argumentovano zastupanje prema građanima, institucijama lokalne i centralne vlasti, te prema međunarodnoj zajednici. Članice platforme OPEN su iskusne i dokazane organizacije civilnog društva koje će saradivati radi postizanja opštih i specifičnih ciljeva platforme. Tu spadaju i organizacije koje su nosioci ovog istraživanja - Centar za Afirmativne Društvene Akcije i Humani Centar Mitrovića.

O ciljevima istraživanja i OPEN inicijativi

Glavni cilj ovog istraživanja je analiza postojećih praksi i modaliteta političkog aktivizma unutar srpske zajednice na Kosovu. U kontekstu istraživanja, pojam politički aktivizam je tumačen kao proces zaštite interesa građana kroz angažovanje u političkim partijama ili kroz političke procese (na primer, aktivno izborna agitovanje, građanske inicijative itd). Dakle, u osnovi kao svaki proces koji dovodi do interakcije građana i lokalnih i/ili centralnih vlasti sa ciljem unapređenja postojećih praksi, zakona ili učešća u procesu donošenja odluka. Definisana na taj način, politički aktivizam predstavlja izuzetno širok pojam, jer skoro svako društveno angažovanje građana takve vrste u suštini ima politički karakter ili dovodi do interakcije sa političkim predstavnicima. Zbog toga su autori izveštaja pokušali da ga sagledaju u širem kontekstu analizirajući različite modalitete građanskog angažovanja, uključujući i civilni sektor, lokalni građanski aktivizam i sl.

Tematski, istraživanje sagledava tri (3) aspekta ovog procesa. Prvi deo istraživanja bavi se percepcijama građana (srpske zajednice na Kosovu) o političkom delovanju (profesionalno ili kroz građanski aktivizam). Fokus ovog dela istraživanja je bilo utvrđivanje prepreka i prilika za aktivnije uključivanje građana u procese donošenja odluka na lokalnom i centralnom nivou. Drugi aspekt istraživanja

analizirao je prevladavajuće prakse političkih predstavnika srpske zajednice prema uključivanju (i konsultaciji) građana u donošenje odluka koje su od značaja za njihov život. U zadnjem delu istraživanje analizira dinamiku odnosa građana i njihovih političkih predstavnika fokusirajući se na obrasce saradnje organizacija civilnog društva sa političarima i predstavnicima vlasti.

Metodološki, studija kombinuje elemente kvantitativnog (ankete i statistička obrada) i kvalitativnog (fokus grupe i intervjui) sociološkog istraživanja. Korišćene su reference iz prošlogodišnjeg ciklusa OPEN istraživanja i konsolidovanog izveštaja kao i nalazi iz drugih relevantnih istraživanja i medijskih izveštaja prikupljenih sekundranim istraživanjem (takozvani “desk research”).

Metodologija i dizajn kvantitativnog istraživanja

Anketno terensko istraživanje licem u lice sprovedeno je u periodu oktobar-novembar 2021. godine. Na celoj teritoriji Kosova je ukupno ispitano 500 građana srpske nacionalnosti. Upitnik se sastojao od 46 pitanja i obrađivao je ukupno 6 oblasti. Uzorak je bio namerni, kvotni, a kriterijum za određivanje kvota je bila veličina opštine stanovanja. Interval poverenja iznosi +/-5. Distribucija po mestu prebivališta je sledeća:

U uzorku je ukupno bilo 60% muškaraca i 39.8% žena. Prosečna starost ispitanika iznosi 42 godine. Sa završenom osnovnom školom anketirano je 5,4% ispitanika, sa srednjom školom 47% i sa višom školom, odnosno fakultetom, 45% ispitanika. Od ukupnog broja ispitanika zaposleno je 58% dok 42% njih ne radi, ili je u penziji. Važno je istaći da, s obzirom na činjenicu da ne postoje zvanični statistički podaci o demografskoj strukturi ciljane populacije, tj. srpskog stanovništva na Kosovu, samo uslovno možemo govoriti o reprezentativnosti uzorka.

Opština:

		V	%	Valid %	Cumulative %
Valid	Leposavić	110	22.0	22.0	22.0
	Kamenica	10	2.0	2.0	24.0
	Novo brdo	30	6.0	6.0	30.0
	Zubin Potok	50	10.0	10.0	40.0
	Štrpce	30	6.0	6.0	46.0
	Zvečan	60	12.0	12.0	58.0
	Gračanica	60	12.0	12.0	70.0
	Ranilug	30	6.0	6.0	76.0
	Parteš	10	2.0	2.0	78.0
	Klokot	10	2.0	2.0	80.0
	Severna Mitrovica	100	20.0	20.0	100.0
Total:		500	100.0	100.0	

Metodologija i dizajn kvalitativnog istraživanja

Fokus grupe

Vreme:

Istraživanje je sprovedeno od novembra 2021. do januara 2022.

Instrument istraživanja:

Vodič za razgovor od 7 tematskih celina.

Broj fokus grupa:

4 grupe

(2 grupe severno i dve grupe južno od Ibra).

Ukupan broj učesnika: 40 (četrdeset).

Kriterijum za izbor učesnika:

varijable pol, godine, mesto stanovanja, nivo obrazovanja.

50% više ili visoko obrazovanje, 50% - ispod višeg obrazovanja

30% ruralnog i

70% urbanog stanovništva

50-50 odnos muškog i ženskog pola učesnika

18+ starosne dobi

Intervjui

Vreme: Istraživanje je sprovedeno od novembra 2021. do januara 2022.

Instrument istraživanja: Vodič za razgovor od 4 oblasti (20 pitanja).

Ukupan broj intervjuisanih: 10 intervjuisanih.

Kriterijum za izbor sagovornika: učešće u društveno-političkom životu srpske zajednice na Kosovu.

Sagovornici:

1. Darko Dimitrijević - glavni i odgovorni urednik Radio Goraždevac,

2. Aleksandar Rapajić, programski direktor NVO ACDC,

3. Goran Avramović, glavni i odgovorni urednik RTV KiM,

ostali učesnici su zahtevali anonimnost.

Društveno-politički kontekst

Važnost aktivnog učešća građana u politici je aksiom demokratske prakse. Teorija, ali i praksa demokratskog društva, pokazuje da nije dovoljno da jedno društvo ima institucije koje su uspostavljene demokratskim procesima, već je neophodno i da te institucije ispunjavaju svoju osnovnu svrhu, a to je da omogućavaju građanima, koji su ih izabrali, dostojanstven, siguran i produktivni život. Tako nešto je moguće samo ukoliko institucije odgovorno vrše svoje obaveze. Upravo u terminu *odgovorno vršenje vlasti* leži i suština demokratskog karaktera vlasti. Odgovorne vlade deluju otvoreno, konsultujući građane i podnoseći im informacije o efektima svog rada. Dakle, to je u suštini tekući i stalni proces vođen principima zakonodavnosti, otvorenosti i dobrih praksi u kome vlasti aktivno rade na pospešivanju uključivanja građana u procese donošenja odluka, a građani su slobodni i ohrabreni da uzmu učešće u političkim procesima.

U praksi, međutim, takve osobenosti u potpunosti imaju samo krajnje razvijena demokratska društva, pre svega, takozvane, nordijske demokratije¹ (Švedska, Norveška, Finska, Island, Danska) i pojedine zapadne

¹ "Nordisk Demokrati" – termin koji su prvi put upotreбили Hal Koch i Alf Ross, Copenhagen, 1949. u zajedničkoj publikaciji Danskog Instituta, Norveške Kancelarija za Kulturne Odnose i švedskog Nacionalnog Insitituta. <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1959-07-01/scandinavian-democracy>

zemlje sa dugom tradicijom demokratskog uređenja² poput Irske, Kanade, Australije, itd. U ostalim zemljama koje se kvalifikuju kao demokratske, u većoj ili manjoj meri postoji stalno prisutna tendencija vlasti da za sebe rezerviše što više ingerencija. To je naročito izraženo u tranzicionim društvima istočne Evrope i zemljama zapadnog Balkana. Više od tri decenije posle početka demokratizacionih procesa u jednom broju tih zemalja kreirana je „demokratska fasada“³ promovisanjem zakonodavnog okvira koji normativno garantuje slobodu izražavanja, vladavinu prava, nezavisno sudstvo, i tako dalje ali se u realnosti političke elite i dalje oslanjaju na neformalne strukture, klijentelizam i kontrolu medija.⁴

Kosovo se u tom smislu ne razlikuje od ostalih društava uprkos određenim osobenostima. Isto važi i za srpsku zajednicu na Kosovu unutar koje ipak postoje određene specifičnosti u pogledu odnosa građana prema učešću u političkom procesu. Pre svega, to je prevalentno poimanje politike i prirode političkog angažovanja kroz etnički konflikt sa Albancima⁵. Retko kada je u istoriji odnosa Srba i Albanaca na Kosovu bilo dovoljno stabilnosti i saradnje da bi se politički angažman njihovih predstavnika fokusirao na egzistencijalna pitanja građana, ekonomiju, kvalitet obrazovanja, socijalnu pravdu⁶. Umesto toga, politički angažman se u najvećoj meri definisao stavovima prema etničkom sukobu. Takav karakter političkog delovanja kosovskih Srba neminovno se odvijao pod pritiskom etničkog rivalstva sa Albancima i imperativom harmonizovanog delovanja sa Beogradom tj. kreiranja jedinstvene političke

² i bez istorije kolonijalizma- Ibid, 33

³ Marko Kmezić- Vladavina prava i demokratija na Zapadnom Balkanu- o neskladu između politika i praksi, strana 3 abstrakt, januar 2020 - [link](#)

⁴ Ibid – strana 3

⁵ Više o tezi – Kosovski Srbi sa obe strane reke – Podele o kojima se čuti - <https://www.radio-kim.net/vesti/analiza/kosovski-srbi-sa-obe-strane-reke-podele-o-kojima-se-cuti.html>

⁶ Ibid

platforme kosovskih Srba. Potonji cilj, kako se pokazalo posle konflikta 1999, postao je nedostižan kada se srpska zajednica na Kosovu našla podeljena u dve političko-društvene realnosti - jedna na severu Kosova gde živi homogena srpska zajednica sa čvrstim geografskim, ekonomskim i političkim vezama sa Srbijom, i druga u heterogenoj srpskoj zajednici južno od reke Ibar koja se našla pod većim pritiskom integracije. Bez obzira na takve objektivne razlike koje su kreirale dve realnosti, pritisak na Srbe južno od reke Ibar da prate politiku koju su zvanično zastupali Beograd i politički lideri Srba sa severa Kosova nikada nije prestajao, a svako političko angažovanje mimo tog okvira dočekivano je sa javnim osudama i optužbama izdaje nacionalnih interesa. Tako su, na primer, pojedine političke inicijative i njihovi lideri koji su mimo preporuka iz Beograda uzimali učešće na kosovskim izborima⁷ proglašavani nacionalnim izdajnicima koji rade mimo interesa srpske zajednice⁸ iako je ubrzo posle toga (nepune 4 godine) takvo učešće postalo zvanična državna politika Republike Srbije.

Tu dolazimo do druge osobenosti. Naime, baš taj interes Srba i Srbije na Kosovu, koji se veoma često nameće kao okvir dozvoljenog političkog delovanja kosovskih Srba, nikada nije strateški definisan.

Umesto toga, nacionalni interesi se poistovećuju sa uskim partijskim interesima vladajućih partija u Beogradu koji se agresivno tumače kao državni, a svaka nova partija na vlasti u Srbiji, na Kosovu instalira svoju

⁷ Izbori organizovani unutar ustavnopravnog Sistema Kosova – prim.aut

⁸ Slobodna Evropa: Stojanović: Izdaja dela srpskih poslanika - <https://www.slobodnaevropa.org/a/28191101.html>

političku nomenklaturu od koje se očekuje da slepo prati partijska uputstva i politiku.⁹

Takav uniformni odnos Srbije i njenih političkih elita prema kosovskim Srbima, kao i njena suštinska institucionalna povezanost sa Beogradom neminovno rezultiraju idejnom, ali i organizacionom ekskluzivnošću u političkom predstavljanju kosovskih Srba. Baš na to ukazuju i rezultati prošlogodišnjeg istraživanja OPEN 2020. Glavni zaključci ovog istraživanja¹⁰ pokazuju da je u srpskoj zajednici na Kosovu uspostavljen monopol u političkom predstavljanju od strane jedne političke opcije - Srpske liste koja uživa potpunu i ekskluzivnu podršku zvaničnog Beograda. Uz podršku vlasti u Beogradu, oni vrše snažan pritisak na političke protivnike i njihove glasače unutar srpske zajednice na Kosovu, koristeći pritom sva raspoloživa sredstva, pa i metode koji nemaju demokratski karakter. Na primer, agresivna medijska diskreditacija (kampanje blaćenja) oponenata ili kritičara vlasti, diskriminacija u pristupu resursima (uključujući izborni proces), pa čak i pritiske egzistencijalnog karaktera, kao na primer partijski nepotizam u pristupu poslovima u javnom sektoru. Autori istraživanja zaključuju da su *"proporcije i sistematičnost takvih napora (...) prisutne u meri u kojoj se može zaključiti da je politički pluralizam unutar srpske zajednice na Kosovu sistematski ugušen"*.¹¹ Iako su možda manifestacije takvog odnosa postale evidentnije pojavom Srpske liste i dolaskom Srpske napredne stranke na vlast u Srbiji,¹²

⁹ Isti autor – Kosovski Srbi sa obe strane reke – Radio KiM <https://www.radiokim.net/vesti/analiza/kosovski-srbi-sa-obe-strane-reke-podele-o-kojima-se-cuti.html>

¹⁰ <https://kfos.org/en/publications/110/karakteristike-otvorenog-drustva-u-srpskoj-zajednici-na-kosovu>, strana 121, Kosovska Fondacija za otvoreno društvo

¹¹ Ibid, strana 121 Zaključci

¹² Intevju Goran Avramović, glavni i odgovorni urednik RTV KiM – citat "javna kritika se mno-

takav odnos je, u manje ili više izraženom obliku, decenijama unazad predstavljao modus operandi u odnosu Beograda prema kosovskim Srbima.

Posledice takvog odnosa su višestruke. Pre svega, sloboda da se kroz otvoreni društveni dijalog predstave interesi srpske zajednice na Kosovu, u svojoj raznolikosti, čak i ako se razlikuju od zvaničnog stava Beograda, ne samo da ne postoji, već takav čin sa sobom nosi i određene rizike po pojedince ili političke grupacije. Zatim, tu je skoro opipljiv strah građana srpske zajednice na Kosovu od svojih političkih predstavnika koji svaku kritiku njihovog rada agresivno poistovećuju sa izdajom nacionalnih interesa. Na kraju, tu je i posledični defetizam, tj. nedostatak ambicija u srpskoj zajednici na Kosovu da se političkim udruživanjem postignu promene ili ostvare određeni interesi. Dakle, građani srpske zajednice na Kosovu se boje da iskažu kritičko mišljenje, a autocenzura svih društvenih aktera poprima proporcije epidemije.

Participacija građana u procesu donošenja odluka je, dakle, preduslov razvoja društva, pa tim pre ovakvi nalazi istraživanja OPEN 2020 predstavljaju znak upozorenja za

demokratski kapacitet srpskog društva na Kosovu ukazujući da ono nema suštinski potencijal tj. preduslov za promene i da nema prostora za politički aktivne građane.

Pogubnost takvog stanja po istinski demokratski karakter društva i njegove razvojne potencijale nije potrebno dokazivati. Političko delovanje, kao uostalom i bilo koji drugi oblik društvenog angažovanja, hrani se raznolikošću ideja, i njihovim filtriranjem kroz otvoreni društveni dijalog i kroz neki drugi oblik konsultativnih interakcija građana i političkih lidera.¹³

---

go skuplje plaća u današnje vreme” – str.2

13 Ibid strana 118.

Rezultati istraživanja

Struktura istraživanja

Kako smo videli prošlogodišnje istraživanje OPEN 2020 u većoj meri se bavilo posledicama nego uzrocima političkog defetizma u srpskoj zajednici na Kosovu. U istraživanju pred vama, pokušali smo da nadogradimo ta saznanja i utvrdimo uzroke i proporcije takve rezigniranosti građana idejom da se bave politikom. Dakle, istraživanje se nije bavilo procenom rada specifičnih političkih opcija ili individualaca već je imalo za cilj da sagleda dominantne elemente opšte percepcije ispitanika, punoletnih građana iz srpskih sredina širom Kosova, prema uključivanju u političke procese kao jednom od načina ispunjenja njihovih ciljeva i interesa. Referentna osnova za merenje percepcije građana o političkim procesima i njihovim nosiocima bila je Skala političke percepcije (POPS) Kacmar/Feris 1991¹⁴, koja je adaptirana da meri tri dimenzije percepcije političkog delovanja: 1) generalno političko ponašanje, 2) preovlađujuće prakse bavljenja politikom (takozvani go along to get ahead¹⁵) i 3) percepcije privilegovanog položaja političkih aktivista. Adaptacija skale urađena je po osnovu potreba istraživanja, produbljanja istraživačkih teza, ali i potrebe da se neki od važnijih rezultata iz prošlogodišnjeg istraživanja prate hronološki, kontinuirano, kako bi se utvrdili dominantni trendovi u percepciji građana. Primena ove skale omogućila je izvođenje određenih zaključaka ili indikatora korišćenjem komparativnih analiza.

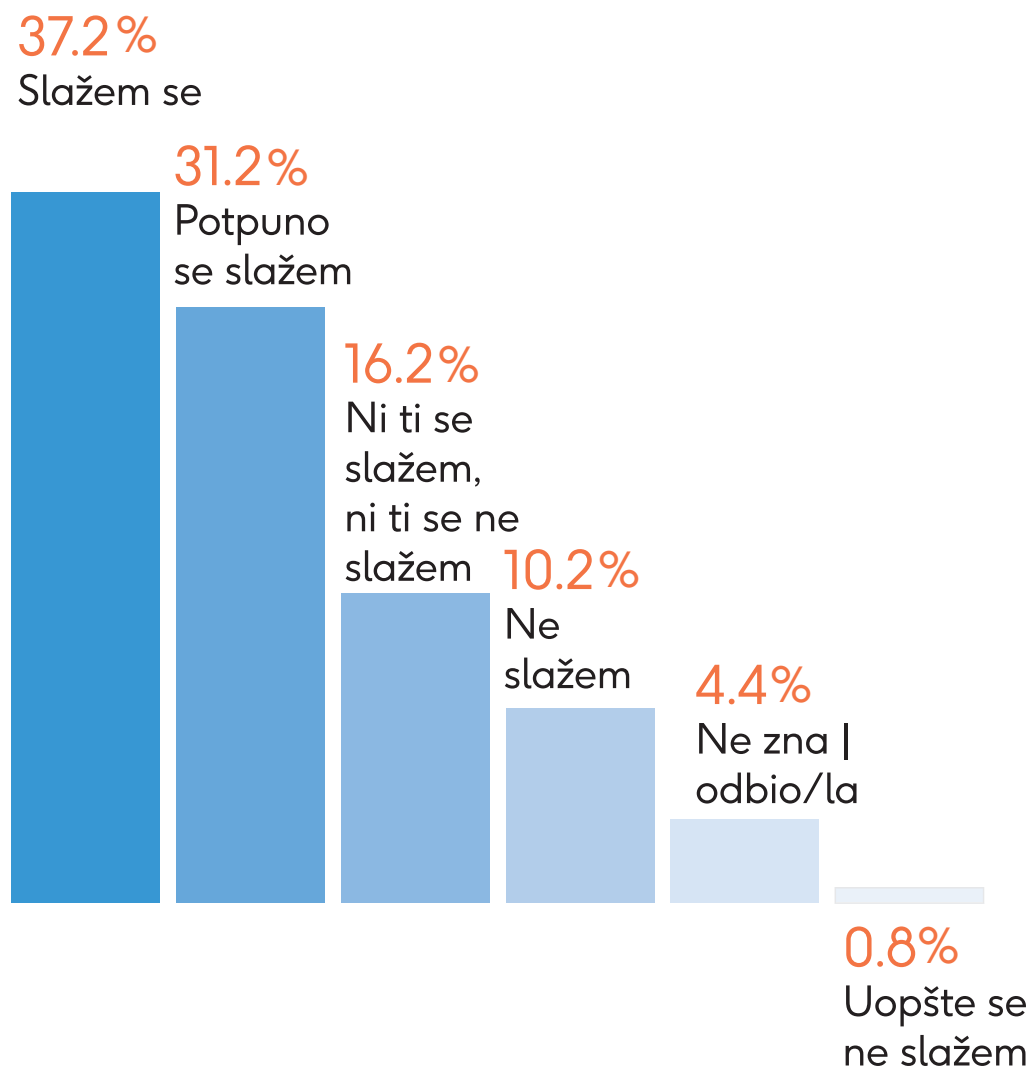
Rezultati: Generalno političko ponašanje

Rezultati ovog istraživanja potvrđuju glavne zaključke iz Konsolidovanog izveštaja OPEN 2020, i pokazuju duboko nepoverenje građana srpske zajednice na Kosovu prema političkom angažovanju, ali i nosiocima tog procesa. Tako su ispitanici u delu istraživanja o generalnoj percepciji političkog ponašanja pokazali da u dominantnom procentu, 68.4%, političko delovanje smatraju beskrupuloznom borbom, u kojoj je jedini način da se napreduje "gaženje po drugima" (Grafikon 1). Kolokvijalni termin, „gaženje” implicira radnje štetne po interes ili egzistenciju konkurenata (unutar iste političke stranke ili prema oponentima). Sa istom konstatacijom se ne slaže tek 11% ispitanika. To je skoro jedan od deset stanovnika koji živi u srpskim sredinama na Kosovu.

14 U originalu: Perception of Organizational politics scale (POPS) – K. Michele Kacmar/ Gerald R. Ferris, 1991

15 U slobodnom prevodu "ne tala-saj da bi napredovao" prim.aut.

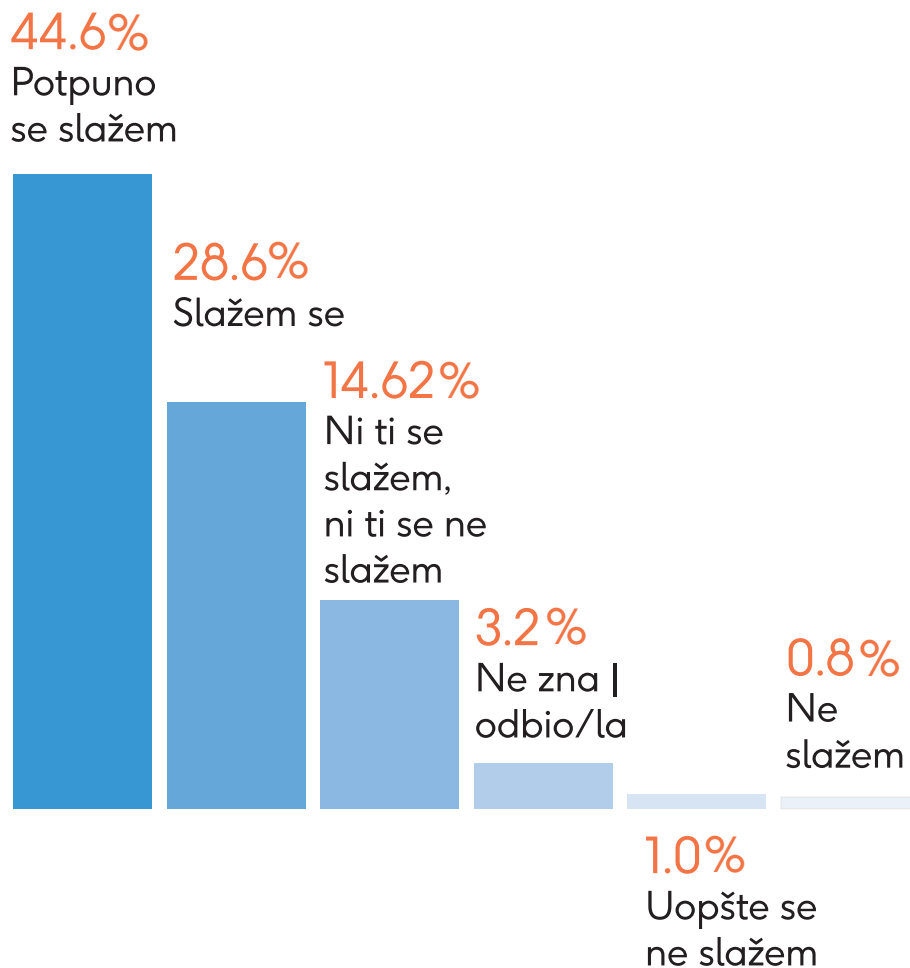
O Grafikon 1. U kojoj meri se slažete sa sledećim stavovima: Ljudi u politici napreduju tako što „gaze po drugima“

Ono na šta ispitanici ovakvim odgovorom ukazuju jeste snažna percepcija da bavljenje politikom zahteva poseban set veština i modaliteta ponašanja, koji se nužno ne poklapaju sa uobičajenim normama društvenog ponašanja.

Dakle, po njihovom mišljenju, politikom se ne može baviti svako, već isključivo ona grupa ljudi koja neguje te posebne "vrednosti" ili je spremna da im se prilagodi.

Takav zaključak potkrepljuju i odgovori ispitanika na sledeće pitanje: *Da li se slažete sa tvrdnjom da se politikom bavi jedna te ista grupa ljudi (Grafikon 2).* Čak 73.2% ispitanika, što je više od dve trećine, se slaže sa tom tvrdnjom dok je procenat onih koji se ne slažu sa tim 9%.

O Grafikon 2. Politikom se bavi jedna te ista grupa ljudi

U kvalitativnom delu istraživanja, fokus grupama održanim u opštinama na severu Kosova, ovakav stav građana je objašnjen i sa nekoliko objektivnih društvenih okolnosti karakterističnih za srpsku zajednicu na Kosovu, pre svega, *nedostatkom intelektualnog potencijala srpske zajednice na Kosovu, osiromašenog 1999. i kasnije, značajnim negativnim migracionim trendovima.*¹⁶

U istoj fokus grupi jedan od ispitanika rekao je da “se političke elite smenjuju paralelno sa smenom vlasti u Beogradu, ali da je to u suštini jedna te ista grupa ljudi koja je postala zavisna od političke moći i privilegija”.¹⁷

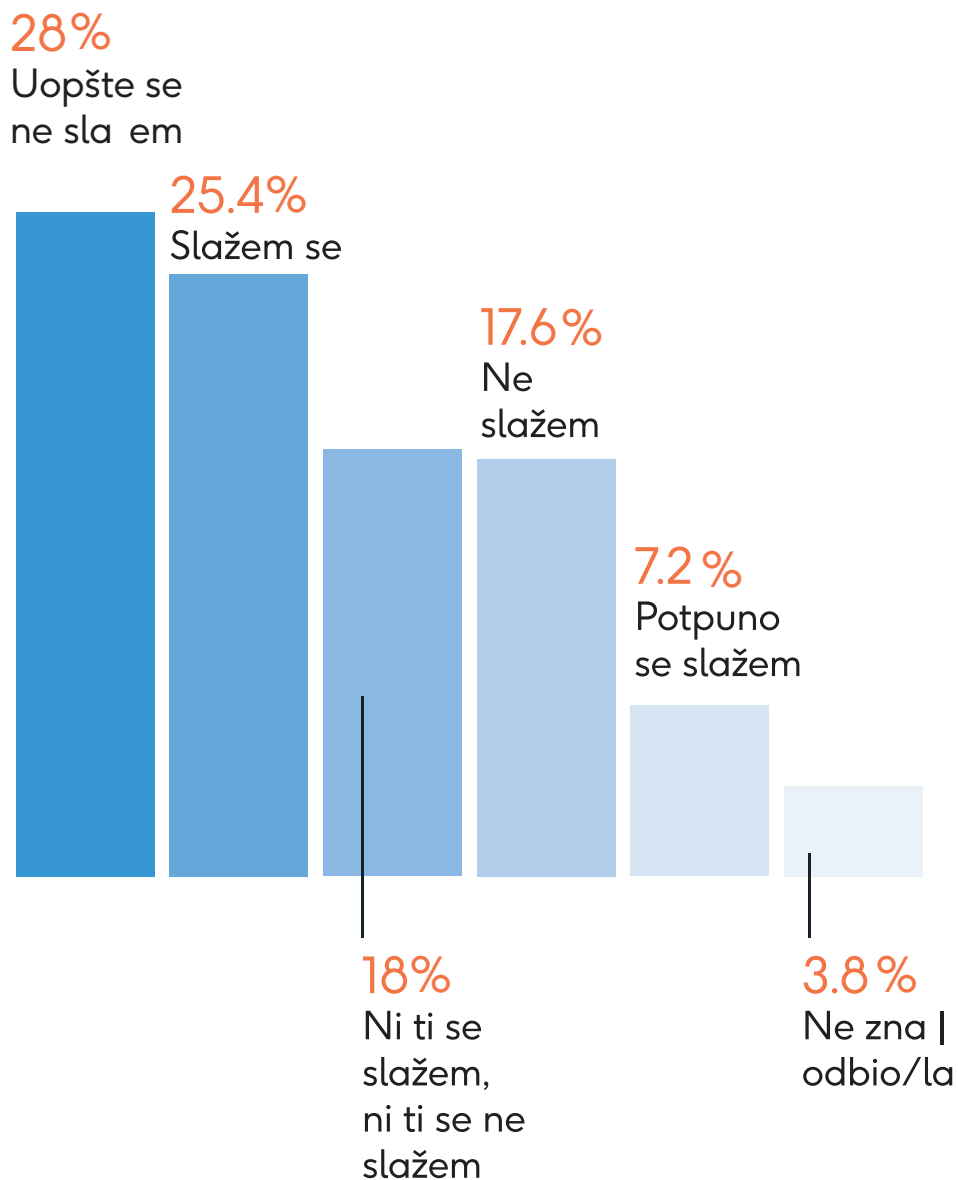
¹⁶ Fokus Grupa Severna Mitrovica, izveštaj. Strana 2.

¹⁷ Ibid, ispitanik A.3, izveštaj sa focus grupe Severna Mitrovica

Prema ispitanicima ta ekskluzivnost u političkom delovanju nije nužno zasnovana na merilima kompetentnosti, sposobnosti i pozitivnim rezultatima. Tako se skoro polovina ispitanika, punoletnih građana srpske zajednice na Kosovu, ne slaže sa tvrdnjom da se politikom

bave generalno kompetentni ljudi (45.6%) dok je procenat onih koji ipak smatra da su njihovi politički predstavnici kompetentni za poslove koji obavljaju nešto niži od 33%, dakle, skoro jedna trećina ispitanika. (Grafikon 3).

O Grafikon 3. Generalno gledano, politikom se bave kompetentni ljudi

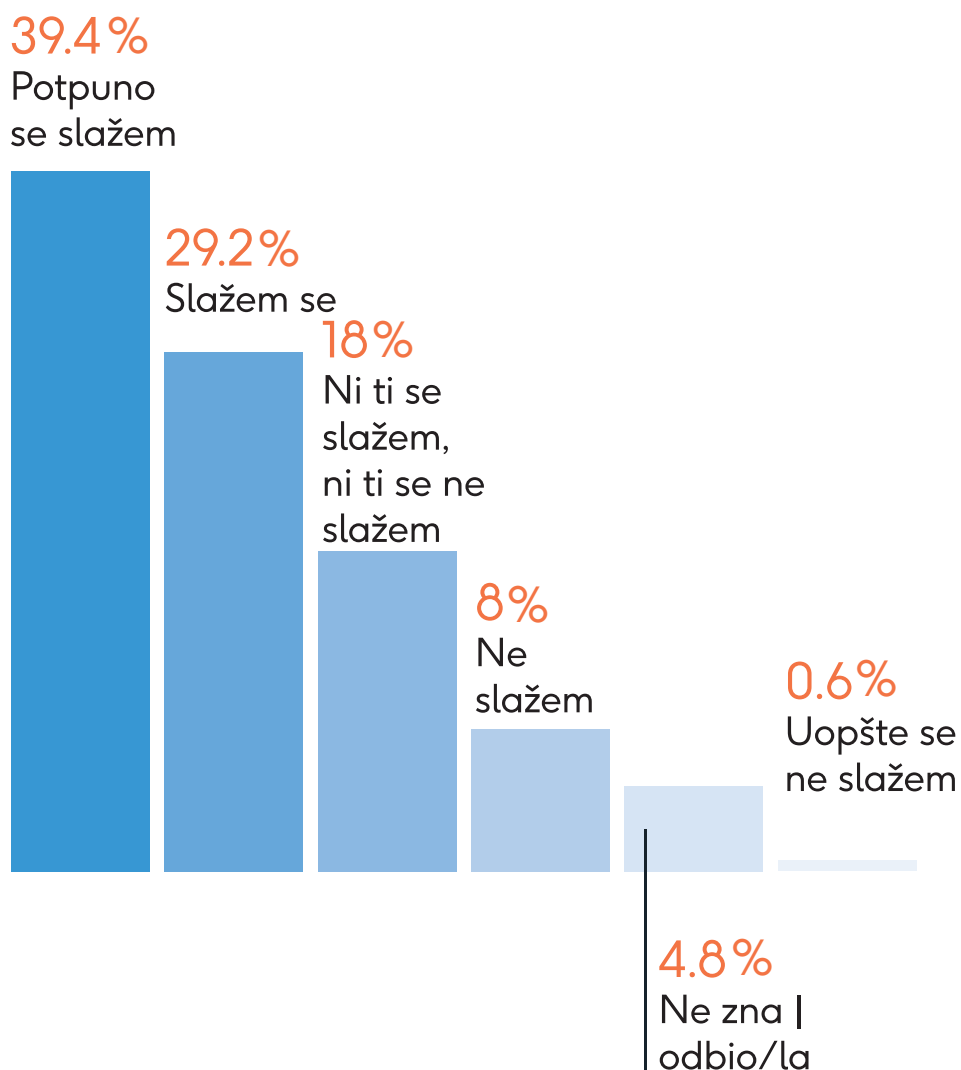
Kakve su to osobine političara prema percepciji ispitanika?

Čak 68.6 procenata ispitanih tvrdi da političari manipulišu činjenicama u predstavljanju svog rada (Grafikon 4 -dole).

Možda je indikativniji procenat onih koji se sa takvom tvrdnjom ne slažu, koji je tek nešto veći od statističke greške, 8.6 procenata, među kojima tek 0.6% ispitanika decidirano tvrdi (uopšte se ne slažem) da ta konstatacija nije istinita.

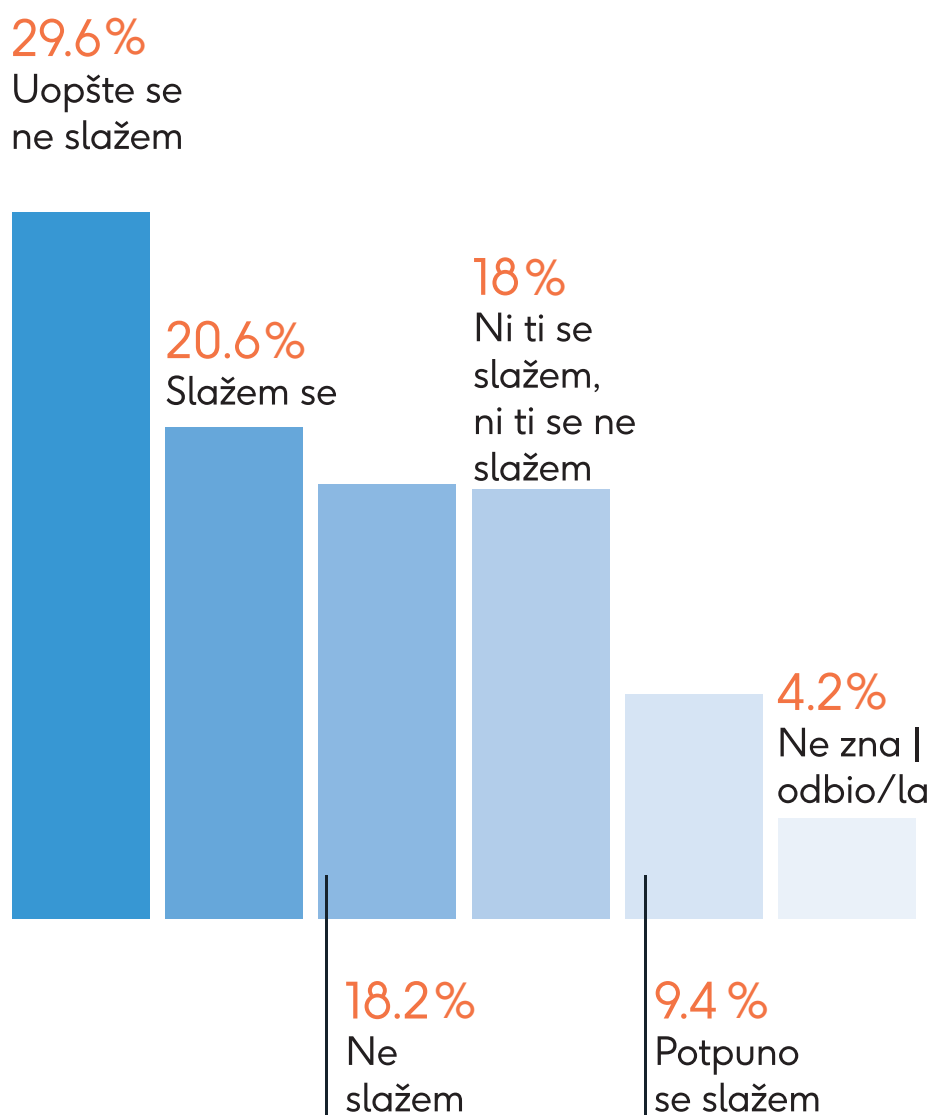
O Grafikon 4. Političari manipulišu činjenicama kako bi njihova politika izgledala dobro

Percepciju građana da u političare ne treba imati poverenja upotpunjuju i odgovori na sledeće pitanje u anketi koje glasi „*Da li se slažete da političari uglavnom govore istinu i pokušavaju da ispune obećanja?*“, sa čime se

ne slaže (ili potpuno ne slaže) gotovo polovina ispitanika 47.8% (Grafikon 5). Na isto pitanje potvrdno je odgovorilo tačno 30% građana koji su uzeli učešće u anketi.

O Grafikon 5. Političari uglavnom govore istinu i pokušavaju da ispune obećanja

Dakle, kao zaključak u ovom delu istraživanja možemo navesti da među građanima srpske zajednice na Kosovu preovlađuje ubeđenje da bavljenje politikom nužno sa sobom nosi i manipulaciju istinom, činjenicama, izbornim obećanjima.

Jednom rečju, iako ne decidirano, građani opisuju ponašanje svojstveno političkom populizmu u svojoj najrigidnijoj formi, tj. demagoškoj retorici. Takve percepcije svojstvene su okruženju u kojem se neguje slika o društvu podeljenom na obične (poštene) ljude i korumpiranu političku elitu¹⁸.

Endemska korupcija koja postoji, ne samo u srpskoj zajednici, već i u kosovskom društvu i nizu zemalja zapadnog Balkana¹⁹ nije isključivo rezervisana za političke partije iako je političko udruživanje i delovanje zaista najbrži način da se dođe do pozicija i funkcija koje to omogućavaju. Govoreći o tom fenomenu unutar srpske zajednice na Kosovu, Darko Dimitrijević, glavni i odgovorni urednik Radio Goraždevca, kaže da već dve decenije unazad (posle 1999. prim.aut) političari pokazuju sistematsku netransparentnost u upravljanju javnim finansijama.²⁰ Prema mišljenju Dimitrijevića *brojne afere i tenderi koji su se ponavljali za istu stvar su doprineli da javni funkcioner-političar postane sinonim za korupciju na Kosovu*²¹.

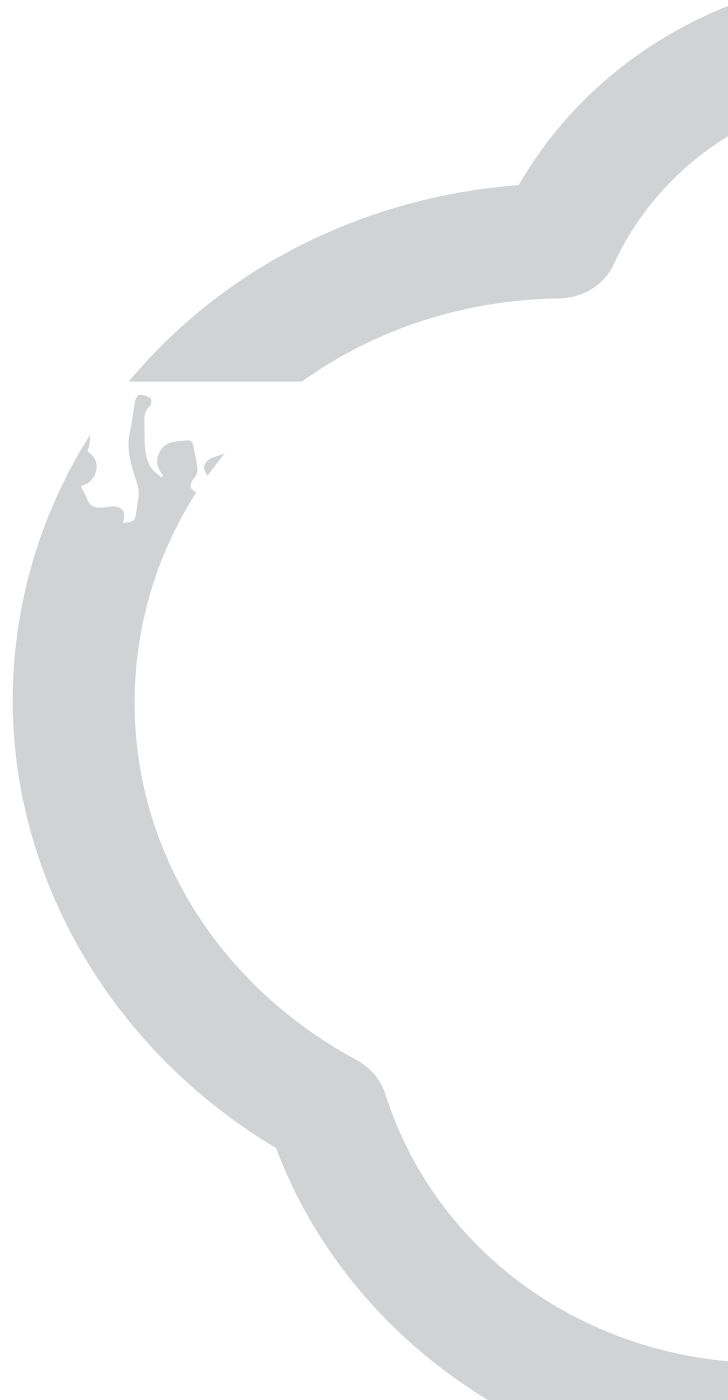
18 Smith J. 2011 – u originalu Political populism in transitional societies. Page 18

19 <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Kosovo/Kosovo-the-lost-battle-against-corruption-209245>

20 Intervju Darko Dimitrijević – citat “Već dve decenije unazad gotovo svi koji su se bavili politikom i bili na javnim funkcijama finansije javnih institucija su ostavljali po strani, daleko od očiju javnosti”.

21 Ibid, isto pitanje

Dakle, jedinstven zaključak za prvi deo istraživanja potvrdio bi tzv. opštepoznato stanje stvari, a to je da građani nemaju poverenje u svoje političke lidere i da sumnjaju da je koruptivno, manipulativno ponašanje postalo modus operandi u političkoj profesiji. Prenešeno u realni kontekst, građani srpske zajednice na Kosovu smatraju da je bavljenje politikom moguće samo uz prihvatanje obrasca ponašanja koji se smatra „neetičkim” u svakoj drugoj sferi njihovog života.

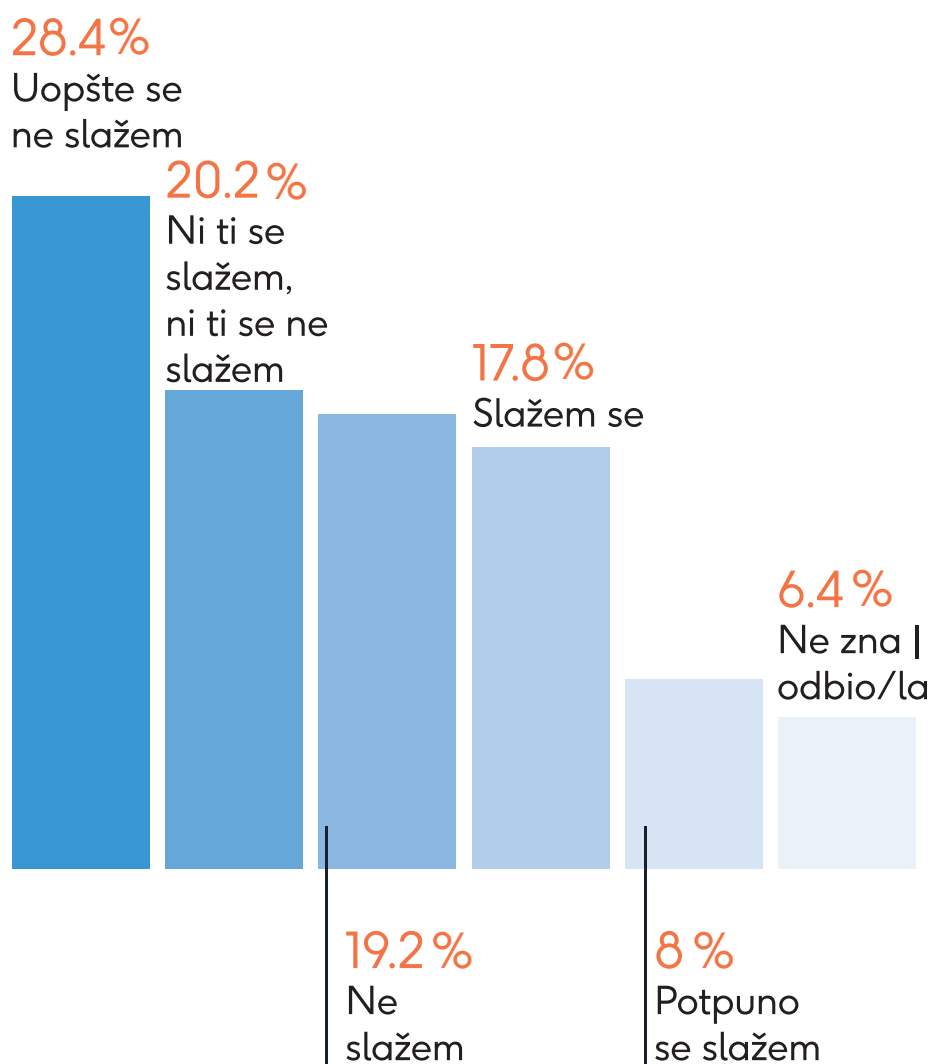

Rezultati: Preovlađujuće prakse bavljenja politikom

U nastavku istraživanja detaljnije smo se bavili viđenjem građana baš tih obrazaca ponašanja koji su svojstveni političkom delovanju. Kao što ćete videte u daljem tekstu, nalazi su zaista interesantni.

Pre svega, ispitanici smatraju da bavljenje politikom nužno znači prioritizaciju stranačkih interesa naspram interesa zajednice. Tako, na pitanje koliko se slažu sa tvrdnjom da „Političari rade ono što je dobro za građane, a ne ono što im šef nalaže,“ 47.6% ispitanika, odnosno tek nešto manje od polovine, tvrdi da se ne slaže sa takvom konstatacijom (Grafikon 6) . Tek jedna četvrtina građana (25.7%) smatra da je to tačno.

O Grafikon 6. Političari rade ono što je dobro za građane, a ne ono što im šef nalaže

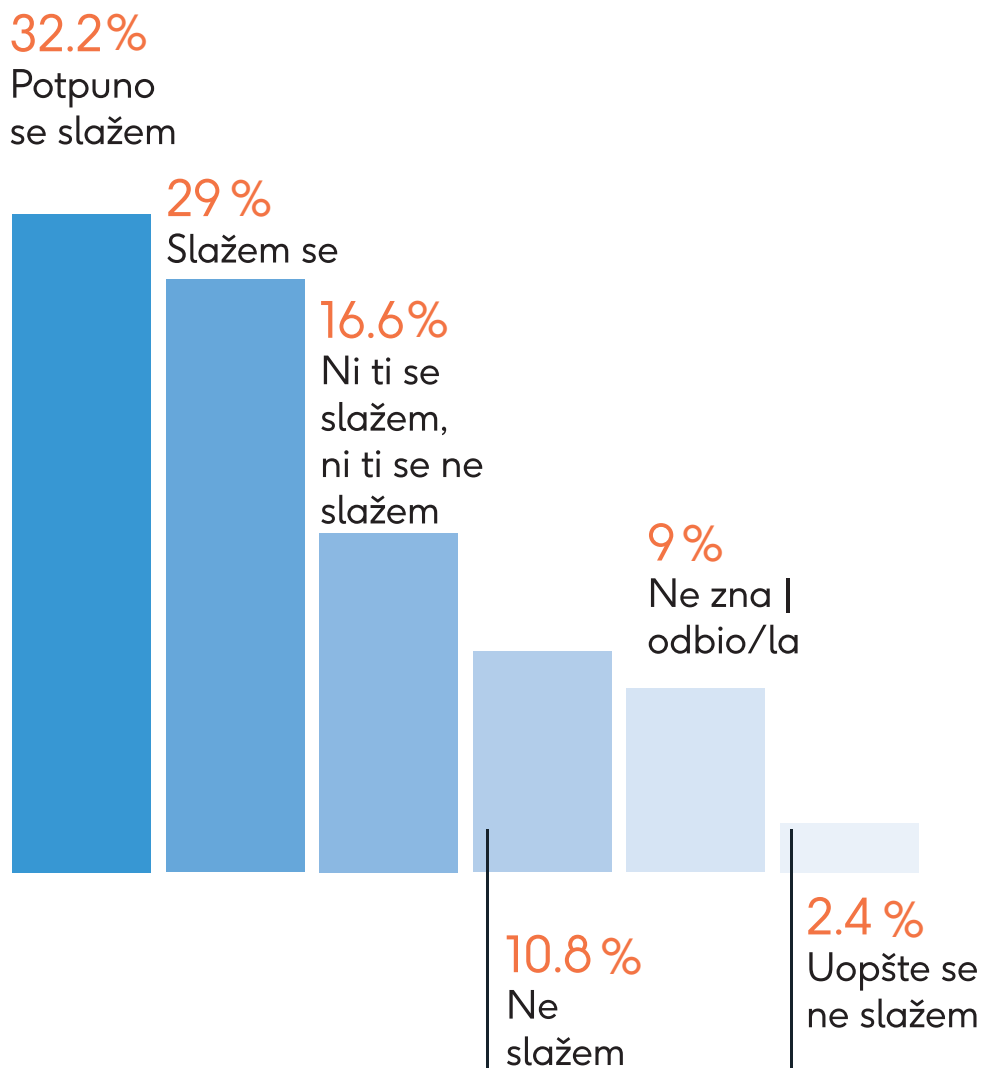

Dakle, prema viđenju građana, “slepa” stranačka lojalnost je jedna od osnovnih karakteristika političke profesije. Ako se setimo da je jedan od istraživačkih zadataka bio da utvrdimo potencijal građanskog učešća u političkim procesima kao legitimnim sredstvom za ispunjavanja svojih ciljeva i

interesa, ovakva percepcija svakako deluje demotivišuće na građane.

Prema rezultatima istraživanja upravo to povlađivanje stranačkim interesima ili interesima njenih lidera građani vide kao oblik ponašanja kojim se najbrže napreduje u stranačkoj nomenklaturi. Tako se čak 61.2% ispitanika slaže sa tvrdnjom da je najbolji način napredovanja u politici povlađivanje vođi partije (Grafikon 7). Sa takvom tvrdnjom se ne slaže tek 13.2% ispitanika.

O Grafikon 7. Najbolji način da se napreduje u politici (stranci) je povlađivanje vođi partije

Dakle, rezultati govore da političko angažovanje građani ne percipiraju kao metod kojim se mogu realizovati nove ideje ili predočiti drugačija viđenja interesa građana, jer se unutar organizacionih jedinica, političkih partija, neguju servilnost, podaništvo, a lični interesi njenih vođa imaju prvenstvo nad javnim dobrom. To je svakako demotivišući faktor za uključivanje građana u politiku, ali nije jedini.

Realne proporcije ovog problema se mogu razumeti tek ako se ovaj zaključak sagleda u kontekstu odnosa političkih partija prema protivnicima, koji karakterišu, kako smo već elaborirali na početku ove studije, sistemski pritisci, javno blaćenje, egzistencijalni rizici (gubljenje radnog mesta i slično). To govori da građani, ne samo da nemaju prostora da se priključivanjem postojećim partijama bave svojim ili problemima zajednice, već to nije moguće ni nezavisnim političkim udruživanjem, na primer - kreiranjem građanskih inicijativa ili partija čiji se program razlikuje od programa dominantne političke opcije u srpskoj zajednici na Kosovu. Preciznije, moguće je, ali uz velike lične rizike koje opoziciono delovanje donosi, a jedan od rizika je proglašavanje političkih protivnika **nacionalnim izdajnicima**.^{22 23 24 25} Time je prostor za bavljenje politikom ili političkim aktivizmom u srpskoj zajednici na Kosovu u velikoj meri limitiran samo unutar ili u skladu sa politikom vladajuće političke opcije, što je u datom kontekstu uvek ona politička opcija koja je na vlasti u Beogradu.

Prema odgovorima u intervjuima urađenim u kvalitativnom delu istraživanja, u osnovi takvog odnosa stoji činjenica da se Srbi na Kosovu u velikoj meri posmatraju kao otelotvorenje politike Republike Srbije prema Kosovu. Ta politička konkordacija kosovskih Srba i Republike Srbije je prirodna manifestacija širih nacionalnih, društvenih, etničkih ili kulturnih veza na ovoj relaciji²⁶. Međutim, kako smo već objasnili, okviri takvog sinhronizovanog delovanja nisu usaglašeni strateški nacionalni principi, već, po pravilu, interes stranaka koje su trenutno na vlasti u Srbiji. U takvim okolnostima svaki idejni politički pluralizam se zlonamerno tumači kao izdaja nacionalnih interesa, a na nosioce tih ideja se "sručuje" snažan društveni pritisak. Pojedini sagovornici iz srpske zajednice na Kosovu tvrde da ovakav odnos prema političkim neistomišljenicima ima i dodatnu svrhu - da skrene pažnju javnosti sa kritike učinka vlasti na neke druge teme. Tako prema mišljenju Gorana Avramovića, glavnog i odgovornog urednika RTV KiM, *priča o "izdaji i izdajnicima"(...) plasira se na prvom mestu radi izazivanja panike i stvaranje osećaja ugroženosti u društvu. Potom, verovatno, sledi potreba da se pričom o najvišim idealima i patriotizmu "pokriju" sopstvena (ne)dela i nepočinstva*.²⁷ Avramović dodaje da kosovski Srbi, uglavnom, *bespogovorno izvršavaju naloge vladajućeg režima iz Beograda. Sa terena ka Beogradu odavno nema nikakve značajnije inicijative, naročito ne u zadnjih nekoliko godina*.²⁸

22 <https://www.danas.rs/ljudi/nenad-rasick-na-meti-srpske-liste/>

23 <https://www.republika.rs/vesti/srbija/260175/dilas-ova-rada-pokazala-da-je-izdajnik-sa-kurtijem-gradimo-nezavisno-kosovo-prava-srba-nam-nisu-prioritet>

24 <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/rakic-stojanovic-u-bolesnoj-borbi-za-vlast-ugrozio-zivot-sudiji-labanu-17-8-2021>

25 <https://www.danas.rs/vesti/politika/danas-dve-godine-od-spota-kojim-je-oliver-ivanovic-zigosan-kao-izdajnik/>

26 Od istog autora Kosovski Srbi sa obe strane reke: podele o kojima se čuti, Radio Kim, 11. oktobar 2021, <https://www.radiokim.net/vesti/analiza/kosovski-srbi-sa-obe-strane-reke-podele-o-kojima-se-cuti.html>

27 Citat iz intervjua sa Goranom Avramovićem - *naročito ne u zadnjih nekoliko godina od izabranih (imenovanih) predstavnika Srpske liste koja je, zapravo, samo lokalno (kosovsko) ime za Srpsku naprednu stranku*

28 Ibid

Ostali sagovornici iz kvalitativnog dela istraživanja (fokus grupe i intervjui) uglavnom potvrđuju ovakav podređeni odnos između kosovskih Srba i zvaničnog Beograda, ali prave razliku između suštinske ideje o zajedničkom predstavljanju i praksi koje su se razvile iz nje. Tako prema mišljenju Aleksandra Rapajića, programskog direktora NVO ACDC, „*ideja osnivanja Srpske liste je generalno dobra, obezbeđuje da se srpska zajednica ne sukobljava oko izbora i obezbeđuje jači uticaj na centralne institucije, problem je što u okviru Srpske liste nema mesta za pluralizam mišljenja.*”²⁹ Ispitanici iz fokus grupa organizovanih u sredinama južno od reke Ibar smatraju da „*jednoobrazna politika koju vodi Beograd je napravljena na osnovama položaja i interesa srpske zajednice na severu Kosova, a u velikom broju slučajeva zanemaruje interese srpske zajednice južno*” (od reke Ibar- prim.aut)³⁰

Dakle, u zaključku istraživanja pokazuje se da trenutni (ali u određenoj meri i istorijski) obrasci i prakse političkog delovanja kosovskih Srba ne odražavaju postojeći pluralizam interesa te zajednice niti su stvoreni objektivni društveno-politički uslovi da se o tim interesima slobodno, otvoreno i javno razgovara. U takvim okolnostima političko angažovanje je, uglavnom, svedeno na jednu političku opciju, a prakse pokazuju da ono služi postizanju ličnih, a ne opštih interesa. Taj fenomen smo pokušali objasniti u nastavku istraživanja.

Percepcije privilegovanog položaja političkih aktivista

Okolnosti u kojima se odvija politički život kosovskih Srba, a koje se, kako smo opisali u prethodnom delu istraživanja, manifestuju sistematskim gušenjem političkog pluralizma ili nezavisnog građanskog aktivizma, rezultirale su stvaranjem društva koje ima odlike autokratskog društva u formalno demokratskom društvenom uređenju.

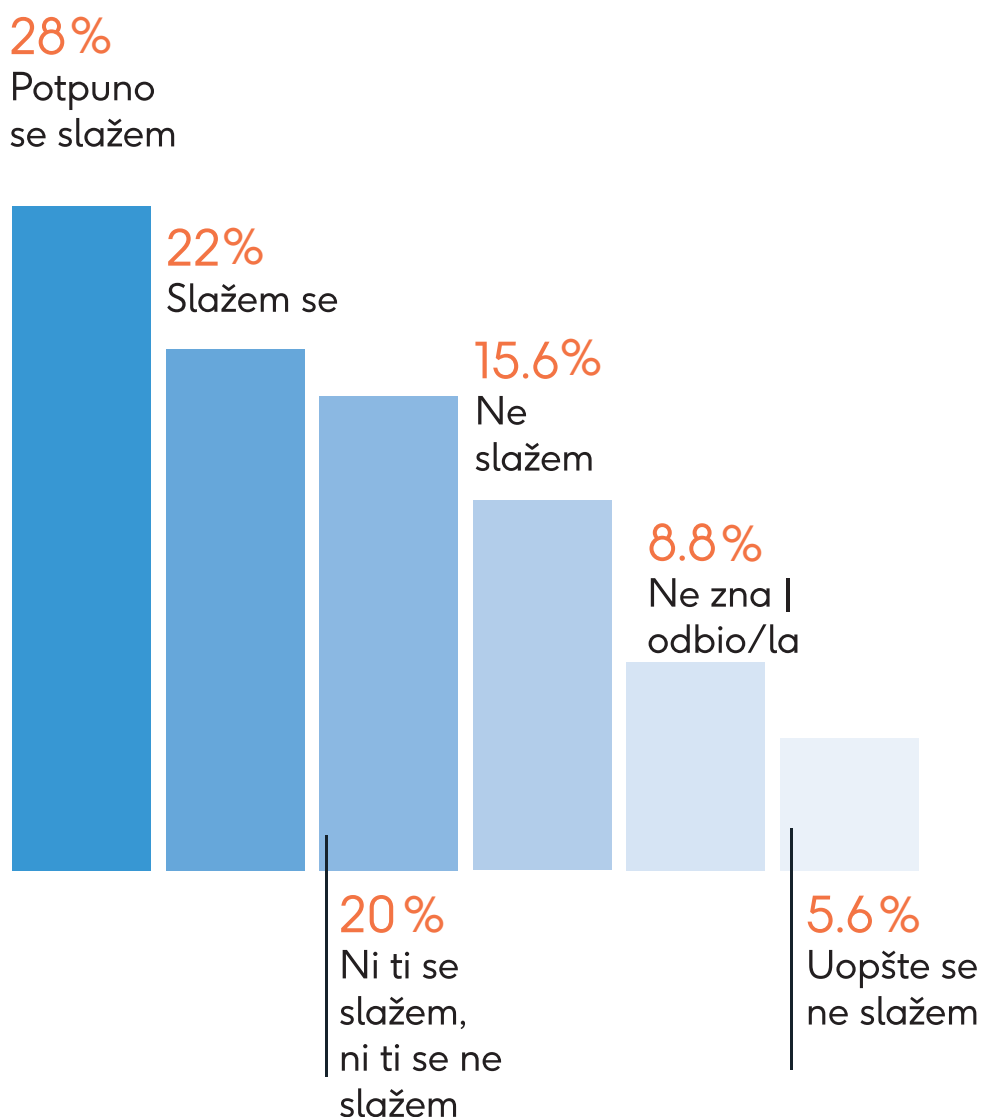
Takav skoro paradoksalni odnos između realnosti i formalnog uređenja manifestuje se, na primer, putem formalno demokratskog izbornog procesa, na kojem se građani prisiljuju na glasanje za jednu političku opciju, ili formalnim zakonodavstvom koje garantuje slobodu političkog udruživanja, ali obično dovodi do agresivnog medijskog blaćenja ili drugih vrsta pritisaka na oponente.

Dakle, u pitanju je simulacija demokratije koju već decenijama karakteriše politički život u srpskoj zajednici na Kosovu i ima sve preduslove da postane njen obrazac političkog delovanja, ako to već i nije. Rezultati ovog istraživanja nesporno svedoče o tome.

Tako se, na primer, tek svaki peti ispitanik (21.2%) ne slaže sa konstatacijom da je lakše ćutati nego se boriti protiv sistema (Grafikon 8 – dole). Istu tvrdnju nije želelo da opovrgne skoro 30% ispitanika (ne znam ili ne želim da odgovorim), a čak 50% ispitanih građana srpske zajednice na Kosovu se sa tom konstatacijom slaže.

²⁹ Citat iz intervjua sa Aleksandrom Rapajićem
³⁰ Izveštaj sa fokus grupe Gračanica, 21.01.2022

O Grafikon 8. Lakše je ćutati nego se boriti protiv sistema

U kvalitativnom delu istraživanja, ispitanici su ukazali da je obrazac gušenja javne kritike u manjoj ili većoj meri postojao od samog završetka konflikta. Prema mišljenju Gorana Avramovića, glavnog i odgovornog urednika RTV KiM, razlike u posledicama ipak postoje i pokazuju jedan trend pogoršanja koji je kulminirao sa pojavom Srpske liste. Prema mišljenju Avramovića „javna kritika se mnogo skuplje plaća u današnje vreme...“³¹

Isti izvor na posredan način ukazuje da je obrazac ponašanja političkih lidera u srpskoj zajednici uglavnom pratio dominante trendove istih sloboda u srpskom društvu u Srbiji. Tako Avramović tvrdi: „Moj utisak je da su kosovski Srbi bili najslobodniji da kritikuju za vreme Zorana Đinđića na mestu premijera Srbije, a da se situacija nakon njegove smrti konstantno progresivno pogoršavala...“³²

31 Intervju Goran Avramović – glavni i odgovorni urednik RTV KiM. Str 2

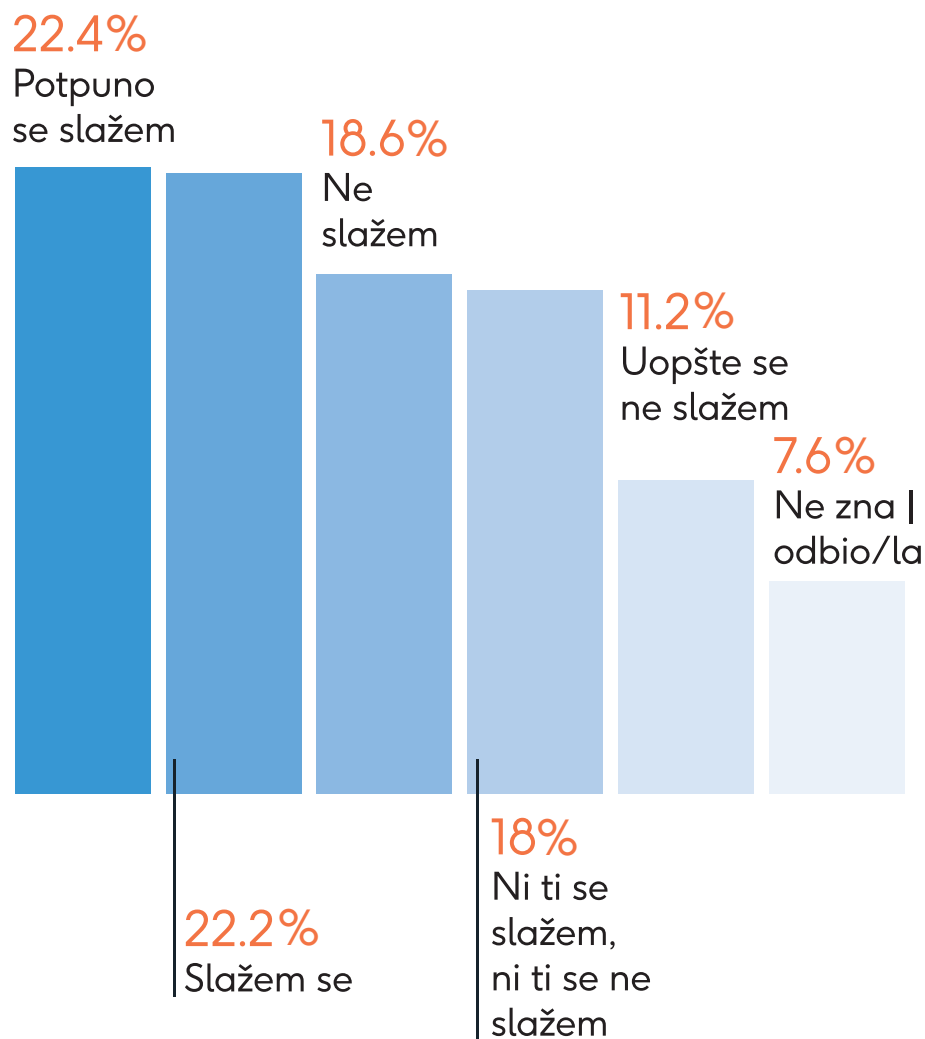
32 Ibid

Da građani nezavisno političko delovanje i javno izražavanje političkih stavova percipiraju kao pretnju/rizik po sopstvenu bezbednost svedoče i odgovori ispitanika na pitanje: *Da li se slažete sa konstatacijom*

da je bezbednije misliti ono što ti drugi kažu nego svojom glavom (Grafikon 9 – dole). Sa tom konstatacijom se slaže 44% ispitanih (kumulativno slažem se/potpuno se slažem), a nešto ispod 30% njih tvrdi suprotno.

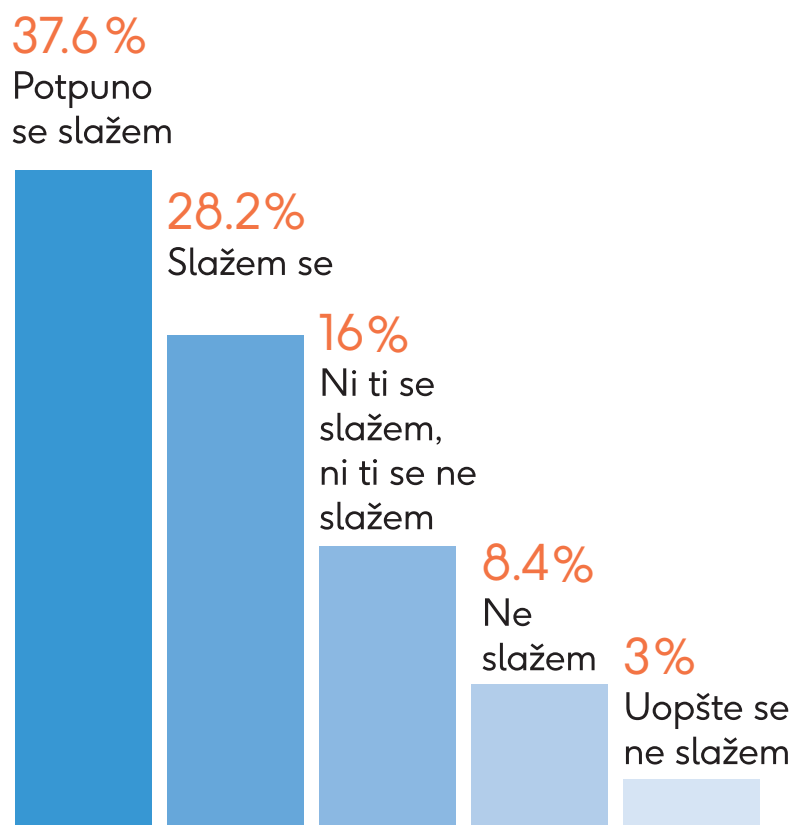
O Grafikon 9. Bezbednije je misliti ono što ti drugi kažu nego svojom glavom

Dakle, rezultati ovog istraživanja pokazuju da građani srpske zajednice na Kosovu, ne samo da pokazuju opšti nedostatak motivacije da se aktivno uključe u političke procese u svojoj zajednici, već istovremeno političku servilnost smatraju opšteprihvaćenim modelom ponašanja

- modelom koji im omogućava ostvarenje ličnih interesa i ciljeva. Tako misli skoro dve trećina ispitanika, preciznije 65.8% (Grafikon 10), a sa time se ne slaže tek nešto iznad 10% ispitanih.

O Grafikon 10. Mnogo je lakše uspjeti u životu ukoliko ste u dobrim odnosima sa političarima

OO

Povezivanje društveno-ekonomske afirmacije pojedinaca sa voljom političara abolira jednakost u društvu (jednake šanse) kao jedan od osnovnih principa demokratije. To dalje znači da građani smatraju da su javni resursi dostupni samo jednoj privilegovanoj grupi ljudi, te da njihova raspodela nije definisana

pravednim, predvidljivim zakonskim procedurama, već se u tom procesu favorizuju politički istomišljenici.

Drugim rečima, ovi odgovori ispitanika ukazuju na sveprisutne koruptivne radnje i nepotizam u raspodeli javnih resursa (i poslova). Ovakav zaključak sam po sebi nije novost. Nebrojeno mnogo relevantnih međunarodnih izveštaja potvrđuje ovo stanovište ispitanika i ukazuju na visoki nivo korupcije na Kosovu, nazivajući je endemskom.³³ Izveštaj Evropske Unije o napretku Kosova u EU intergracijama iz 2021. godine još preciznije navodi da korupcija

33 Ambassador Delawie's Remarks at AmCham Discussion on Fighting Corruption and Business Ethics, October 2017 <https://xk.usembassy.gov/ambassador-delawies-remarks-amcham-discussion-fighting-corruption-business-ethics/>

ostaje jedan od većih izazova na severu Kosova.³⁴

Jedna osobenost političke prakse u srpskoj zajednici koja je često predmet pritužbi građana je preraspodela poslova u javnim preduzećima, kako onim koji funkcionišu u pravno-administrativnom sistemu Republike

Srbije, tako i onih u kosovskim javnim ustanovama.

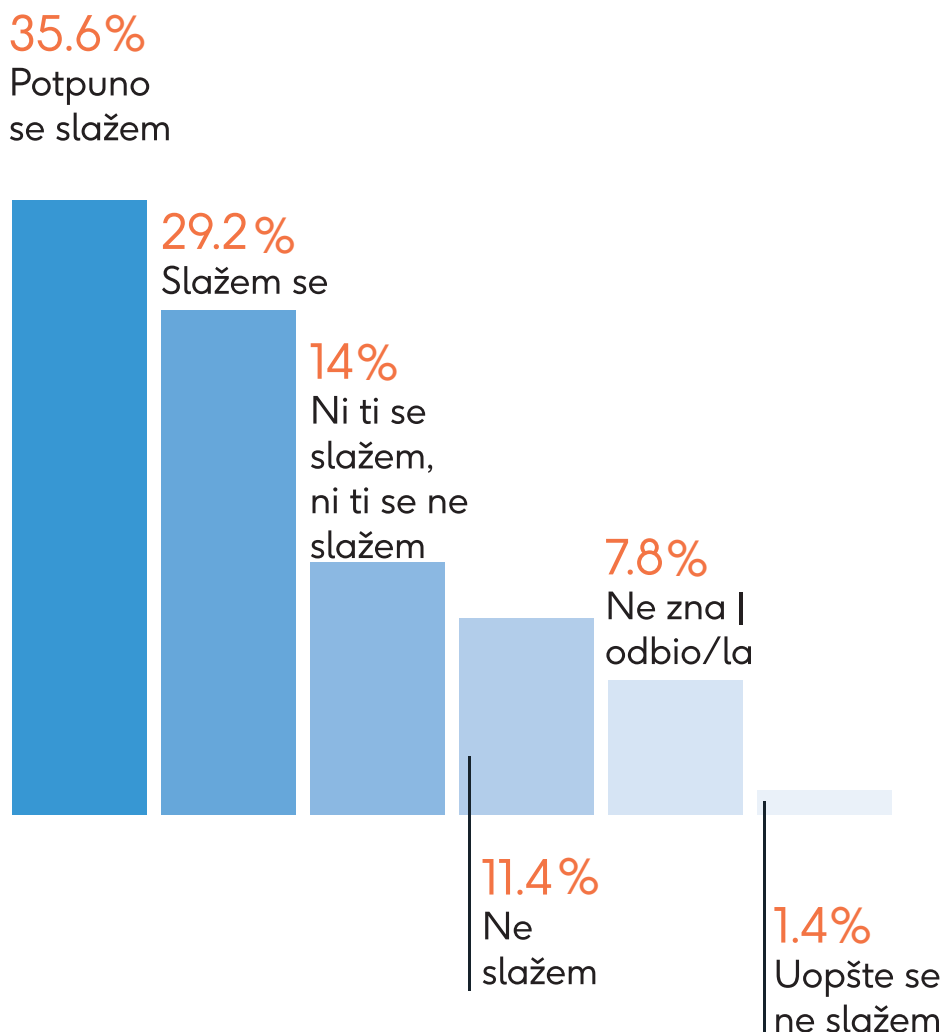
U oba slučaja postoje duboko ukorenjenje prakse da se ti poslovi dodeljuju partijskim saborcima ili istomišljenicima³⁵.

Rezultati ovogodišnjeg istraživanja pokazuju da čak 64.8% ispitanika iz srpske zajednice na Kosovu smatra da je politička lojalnost jedini način da se dođe do posla. Sa istom tvrdnjom ne slaže se tek 12% ispitanih.

34 EU Progress Report for Kosovo (EU godišnji izveštaj o napretku Kosova) https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/kosovo-report-2021_en, strana 5, izvršni sažetak.

35 <https://kfos.org/en/publications/110/karakteristike-otvorenog-drustva-u-srpskoj-zajednici-na-kosovu>, strana 119, Sloboda Političkog Udruživanja

O Grafikon 11. Jedini način da se dođe do državnog posla ili unapređenja je politička lojalnost

Dakle, među građanima srpske zajednice na Kosovu postoji duboko ukorenjeno ubeđenje da se posao u javnom sektoru, kao sinonim finansijske sigurnosti pojedinca i njegove porodice, može dobiti samo na jedan način, a to je partijska lojalnost.

U konsolidovanom izveštaju OPEN 2020³⁶ diskutovano se o fenomenu partijske preraspodele funkcija kao prakse koja prevazilazi lokalne okvire i prisutna je gotova svuda u svetu. Izveštaj ne donosi definitivan zaključak o tome da li je partijsko kadriranje suštinski nelegalna praksa, ali ukazuje na to da su njene proporcije u srpskoj zajednici na Kosovu toliko velike i široko rasprostranjene da prevazilaze prihvatljive demokratske standarde³⁷, čak i predstavljaju jedan osnovni mehanizam uticaja na birače.

U kvalitativnom delu istraživanja, sagovornici su ukazali na još jednu devastirajuću posledicu ove prakse, a to je prioritizacija lojalnosti naspram stručnosti u raspodeli javnih funkcija i poslova. Prema mišljenju Darka Dimitrijevića, glavnog urednika Radio Goraždevac, takva praksa ne samo da razara razvojni kapacitet društva, već ima i snažan uticaj na odlazak mladih i obrazovanih ljudi iz srpske zajednice, koji u sve većem broju odlaze sa Kosova, što dodatno osiromašuje društveni potencijal.³⁸

Praksa partijske preraspodele javnih resursa utiče ne samo na javni, već ima posledice i po privatni sektor. Bilo da je u pitanju pristup programima podrške ili privilegovani pristup tenderima za javne nabavke, ili neka druga forma klijentelizma, postoji mnoštvo načina da preduzetnici „dobrim odnosima“ sa političarima postignu određene privilegije. To potvrđuju i rezultati našeg istraživanja na osnovu kojih skoro dve trećine ispitanika (65.6%) smatra da je za privatni biznis korisno imati dobre odnose sa političarima, a sa time se ne slaže tek 10.2% građana srpske zajednice na Kosovu koji su uzeli učešće u ovoj studiji.

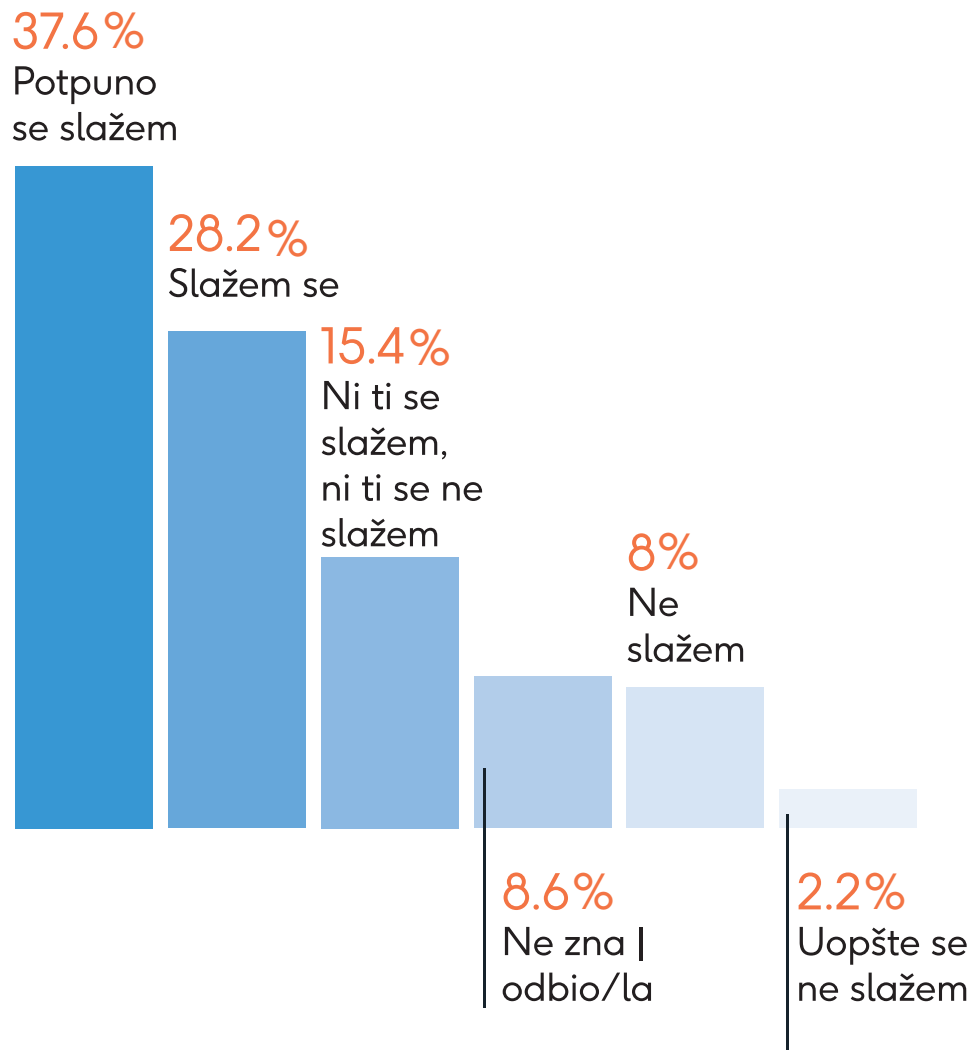
---

36 Ibid, strana 119

37 Ibid strana 120

38 Intervju Darko Dimitrijević, citat "posledice stranačkog zapošljavanja su odlazak mladih, korupcija, nepotizam, siromaštvo, prodaja imovine i odlazak sa Kosova"

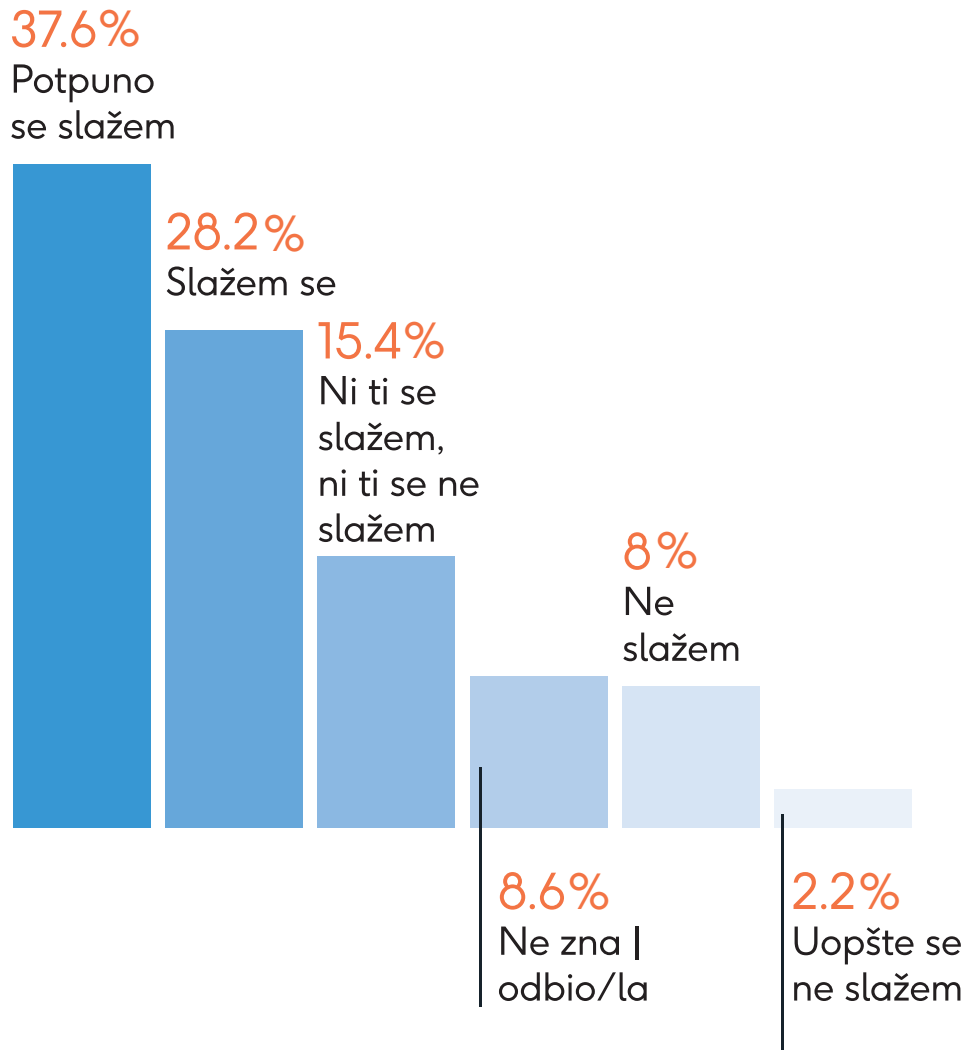
O Grafikon 12. Dobri odnosi sa političarima su dobri za privatni biznis

Dakle, dominantna percepcija među građanima je da bavljenje politikom omogućava privilegije svake vrste, uključujući

i sticanje materijalne dobiti. Sa time se slaže ubedljivo najveći broj ispitanika, čak 70%. (grafikon 13).

O Grafikon 13. Politika je unosno zanimanje

Tumačeći takve rezultate, jedan od ispitanika u kvalitativnom delu istraživanja tvrdi da je

zanimanje „političar“ veoma lukrativno, građani mogu videti da političari veoma dobro zarađuju i dobro žive, često mnogo luksuznije nego sto im to osnovna primanja dozvoljavaju, to

dovodi do opravdane sumnje da zloupotreba i nepotizam postoje, moram priznati da se i ja slažem sa takvim mišljenjem.³⁹

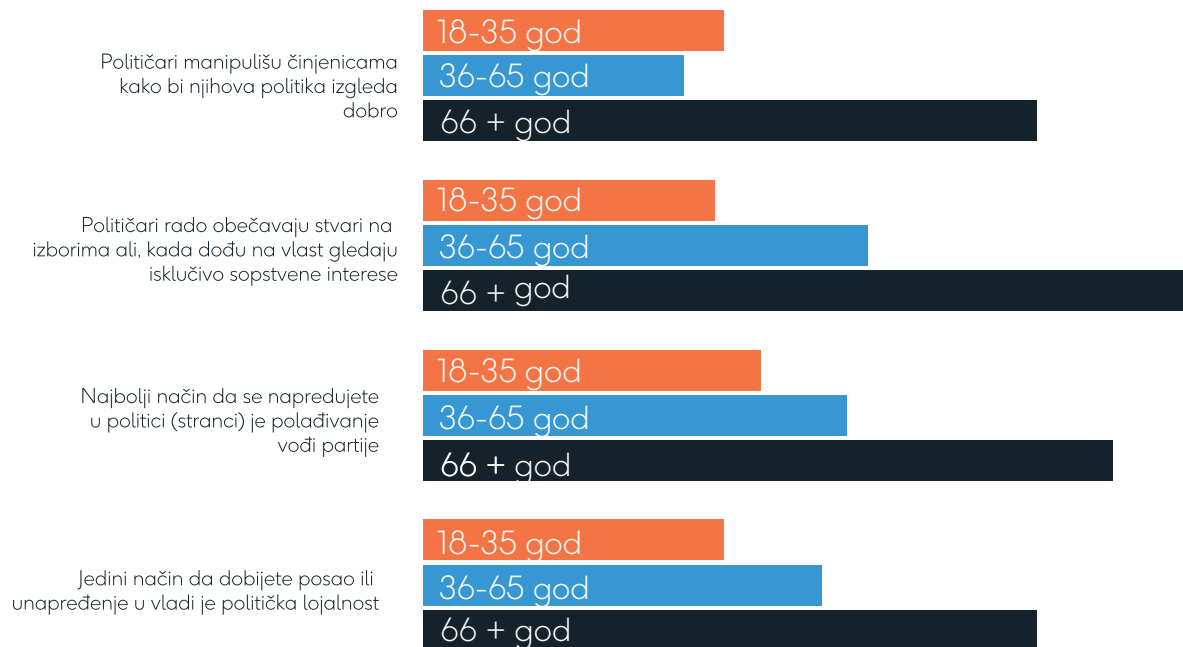
Dakle, istraživanje generalno pokazuje veliko nezadovoljstvo građana radom svojih političkih predstavnika. Korelacijom statističkih podataka utvrdili smo da je takvo uverenje jednako prisutno među građanima bez obzira na njihovo mesto prebivališta (severno ili južno od reke Ibar), nivo obrazovanja ili radni

³⁹ Intervju Aleksandar Rapajić, programski direktor NVO ACDC

status. Međutim, korelacijom podataka po osnovu godina starosti ispitanika utvrdili smo da postoji trend porasta podrške političkim predstavnicima srpske zajednice sa porastom godina starosti ispitanika. U grafikonu 14 (dole) podaci pokazuju da je broj ispitanika

u populaciji iznad 65 godina starosti, koji ima pozitivno mišljenje o pojedinim indikatorima odgovornog obavljanja političkih funkcija, skoro dvostruko veći u poređenju sa mlađom populacijom (od 18 do 35 godina).

O Grafikon 14. Procenat ispitanika po godinama starosti koji se ne slaže (ili potpuno ne slaže) sa sledećim tvrdnjama

Dakle, jedan od zaključaka ovog istraživanja je da su negativne percepcije političkog delovanja, iako prisutno kod ispitanika svih uzrasta, izrazito naglašene među mlađom populacijom, ispitanicima uzrasta od 18 do 35 godina. Tako, na primer, istraživanje pokazuje da čak 54% mladih (18-35 god) smatra da je lakše ćutati nego boriti se protiv sistema, dok se sa time slaže tek 25% ispitanika starijih od 65 godina. Slično tome, skoro polovina mladih uzrasta od 18 do 35 godina na Kosovu, preciznije njih 49.7%, smatra da je u

pogledu građenja političkih stavova i njihove društvene afirmacije bezbednije misliti ono što ti drugi kažu nego svojom glavom.

Očigledan defetizam i indiferentnost mladih ljudi u srpskoj zajednici na Kosovu sagovornici u kvalitativnom delu istraživanja objašnjavaju na različite načine. Prema mišljenju jednih, ta pasivnost mladih ljudi je posledica različitih vrsta pritisaka, ucena i pretnji koju prati svaki pokušaj nezavisnog delovanja mladih ljudi⁴⁰. Sa druge strane, Aleksandar Rapajić tvrdi

⁴⁰ Intervju Darko Dimitrijević, citat "Pasivni su zbog primera brojnih pritisaka, ucena i pretnjama otkazom njima ili najbližim članovima porodice ako se zamere Srpskoj listi"

da ovi nalazi nisu u potpunosti tačni i da je politika u okviru srpske zajednice na Kosovu veoma zastupljena i mnogi se njome bave, pa i mladi ljudi; u poslednje vreme možemo videti da je dosta mlađih ljudi došlo na funkcije⁴¹.

Takav stav je ipak ostao usamljen među ostalim učesnicima fokus grupa i intervjuja koji tvrde da je pasivnost mlađe populacije u srpskoj zajednici, da nezavisnim političkim delovanjem ispune svoje ciljeve i interese, izuzetno izraženi obrazac ponašanja.⁴²

Poseban fokus: Odnos organizacija civilnog društva (OCD) i političara

Organizacije civilnog društva, kao predstavnici građana i njihovih interesa, igraju aktivnu i višeslojnu ulogu u društveno-političkoj dinamici u demokratskim društvima. Pre svega, to je uloga u osnaživanju kvaliteta i promovisanju demokratije⁴³, praćenje institucionalnih i političkih predstavnika u primeni zakonskih i demokratskih načela, kao i rastuću ulogu u kreiranju javnih politika i sl. U tom kapacitetu, civilno društvo nužno deluje na političkoj sceni i njen je sastavni deo, pa se sve češće i pominje kao integralni deo procesa upravljanja društvom. Tako pojedini autori čak tvrde da su i politički i civilni sektor jednako važni za demokratsku konsolidaciju jednog društva⁴⁴, a da su njihovi međusobno prepleteni odnosi nužna posledica takve društvene raspodele uloga.

Učešće civilnog sektora u političkom životu jednog društva predmet je širokih diskusija u akademskim krugovima gde još nije došlo do približavanja stavova dve škole misli; jedne - koja smatra da civilno društvo u ispunjavanju svoje društvene uloge mora kreirati i negovati bliske odnose sa političkim predstavnicima građana⁴⁵ i druge - koja smatra da taj odnos mora ostati na distanci kako bi civilnom sektoru omogućio neophodnu nezavisnost u svom radu na konsolidaciji demokratije.⁴⁶ Dilema nije razrešena ni do današnjeg dana. Iz perspektive delovanja OCD kao jedne forme društvenog pokreta, inicijative organizacija civilnog društva, s vremena na vreme imaju i svojstva opozicionog delovanja, posebno ako se u postizanju zastupničkih ciljeva OCD oslanjanju na širu mobilizaciju društva i kritiku politika nosioca vlasti.

Baš takav karakter percepcije organizacija civilnog društva je prevalentan u tranzicionim demokratijama, time i zemljama Zapadnog Balkana, dakle, društvima gde demokratske prakse nisu u potpunosti zaživele, a državne institucije nisu sklone participatornim metodama donošenja odluka i formulisanja javnih politika. U takvim društvima rad civilnog sektora se često od strane vlasti percipira kao pretnja, te se osporava i opstruira na različite načine.⁴⁷ U kosovskom društvu, u odnosu političara i civilnog sektora postoje ogromne razlike između albanske i srpske zajednice.

Organizacije civilnog društva koje deluju u albanskoj zajednici su donekle uspele da se izbore za afirmativni tretman od strane nosioca vlasti⁴⁸ pa su, iako je to daleko od idealnog stanja, sve više i češće viđene kao efikasan i uticajan partner u procesu

41 Intervju Aleksandar Rapajić

42 Fokus grupa – severno Kosoo odgoor ispitnika 8 – str.4

43 Anders Uhlin, 2009 u originalu - [Civil Society Elites: Comparing Elite Composition. Reproduction, Integration and Contestation in European Civil Societies](#);

44 Linz & Stepan, 1996

45 Linz, 1996; Morlino, 1998

46 (Katz & Mair, 1995; Kitschelt, 2000

47 Cenzolovka- Kampanja “strani plaćenici” - <https://www.cenzolovka.rs/tag/kampanja-strani-placenici/page/2/>

48 Adrian Kastrati, u originalu Civil Society Development and its impact on democratization process in Kosovo, uvod, str 5

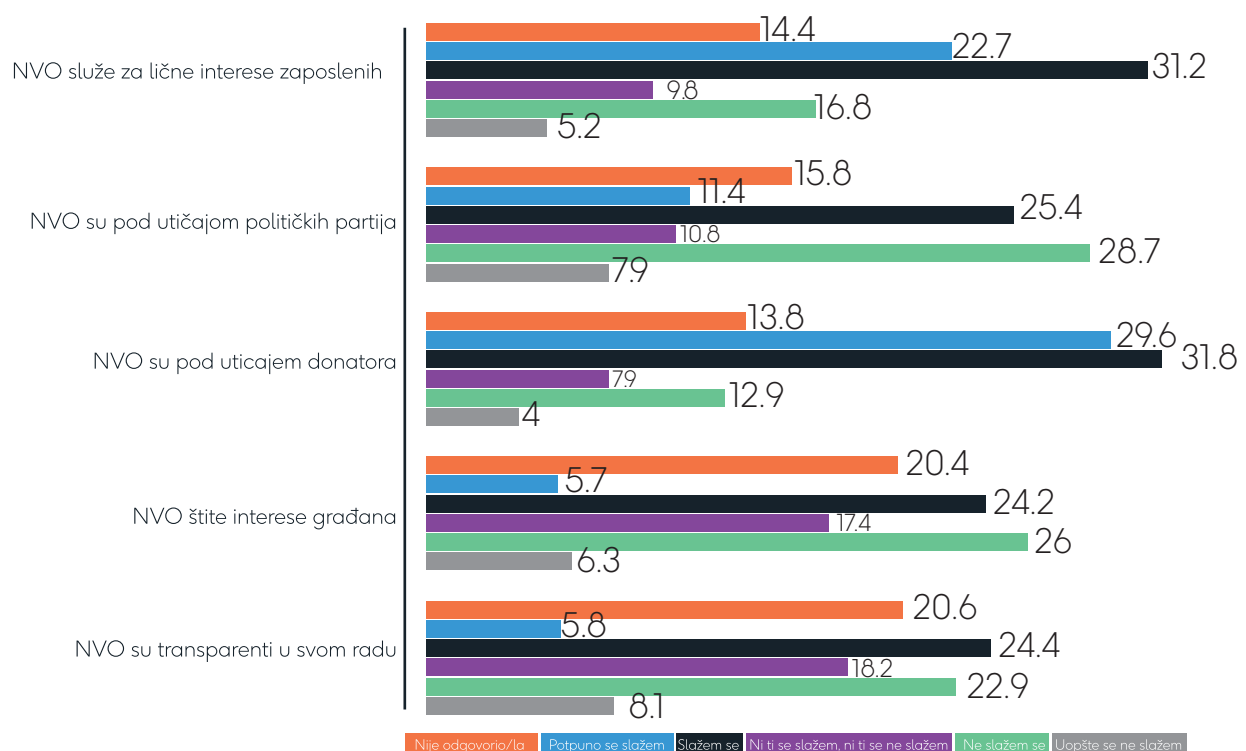
donošenja odluka. Sa druge strane, civilni sektor koji deluje u srpskoj zajednici na Kosovu, nikada nije uspeo da se nametne kao kredibilan partner nosiocima vlasti u svojoj zajednici, ali ni na centralnom nivou.

Razloga za to je više, od nedostatka adekvatnih ljudskih resursa neophodnih da se formulišu rešenja za teške probleme sa kojima se suočavaju, nedovoljne reprezentativnosti

koje OCD uživaju u zajednici, pa sve do stereotipnih percepcija kojima se gleda na civilni sektor od strane političkih predstavnika, pa i građana i društva u celini.⁴⁹ Istraživanje OPEN 2020 utvrdilo je suštinski problem poverenja koje srpski civilni sektor uživa u zajednici čije interese pretenduje da štiti. Grafikon 15 to i prikazuje.

49 OPEN 2020 Konsolidovani izveštaj – Slobode udruživanja – civilni sektor u srpskoj zajednici na Kosovu, poglavlje II, str 98, uvod.

O Grafikon 15. Stavovi građana o integritetu organizacija civilnog društva koje rade u srpskim sredinama na Kosovu – OPEN 2020

Dakle, građani u značajnom procentu gledaju sa rezervom na suštinsku opredeljenosti OCD da štite interese zajednice, oni smatraju da na agendu civilnog društva veliki uticaj imaju i drugi društveni akteri. Tako više od jedne trećina ispitanika (37%) smatra da političke partije u značajnoj meri kontrolišu rad OCD, a slične proporcije nepoverenja građani iskazuju i u odnosu OCD prema donatorskim agencijama.

Iako u kvalitativnom delu istraživanja ispitanici nisu mogli u potpunosti da obrazlože da li ovakvi statovi imaju uporište u realnosti, eksperti koji su upoznati sa ovom dinamikom tvrde da u datim okolnostima odnos OCD koje deluju u srpskim sredinama na Kosovu i njihovih političkih predstavnika ne pokazuje vidljive obrasce. Prema zaključku iz jedne od nekoliko fokus grupa realizovanih u okviru ovog istraživanja⁵⁰ ne postoji strukturni, ciljani napor političkih partija da pod kontrolu stave određene NVO, već dinamika tog odnosa varira u zavisnosti od individualnih sklonosti i ličnih preferenci pojedinih lidera OCD prema određenim političkim opcijama ili pak njihove sposobnosti da održavaju privid kredibilnog zaštitnika interesa građana bez smislenih i precizno definisanih kritika vlasti⁵¹.

Baš ta uloga kritičara vlasti, nastala iz prirode uloge OCD kao korektivnog faktora u društvu,

je jedno od osnovnih merila klasifikacije unutar civilnog sektora koji deluje u srpskoj zajednici. Prema rečima jednog od lidera civilnog društva, (zahtev anoniminosti) obrasci gušenja kritike i opozicije na političkom spektru unutar srpske zajednice (putem pritisaka) primenjuju se i prema ostalim društvenim akterima, medijima i civilnom društvu. Po njegovim/njenim rečima OCD su (samo⁵²) donekle slobodne da kritikuju vlast, mnogo više centralnu (kosovske Albanice) i mnogo više po pitanju tema koje politički predstavnici srpske zajednice ne doživljavaju kao važne/osetljive. Uopštena kritika uglavnom ne izaziva reakciju, dok kritikovanje pojedinačnih akcija/poteza/izjava partije ili njenih članova rezultira nekim vidom reakcije, npr. saopštenja.⁵³ Drugim rečima, sagovornici opsiuju klasičan oblik autocenzure (civilnih lidera) u javnom delovanju i dijalogu.

Suočen sa neminovnim pritiscima, ogroman broj OCD iz srpske zajednice opredeljuje se za „apolitično delovanje“⁵⁴, što je termin kojim se opisuje politika uzdržavanja od kritike vlasti i stavljanje programskog fokusa na lakše socijalne teme. Takva strategija im omogućava nesmetano delovanje unutar lokalne zajednice, a u pojedinim okolnostima olakšava i pristup fondovima, omogućava širi spektar delovanja (programi koji zahtevaju javno-civilno partnerstvo) ili u nekim situacijama obezbeđuje ulogu direktnog implementatora u programima lokalnih ili centralnih vlasti. Dakle, kako je to ilustrativno zaključio jedan od učesnika fokus grupe *“nevladinim organizacijama je mnogo isplativije da budu servisi političkih partija nego njihovi kritičari”*.⁵⁵

Sa druge strane, iako u manjini, postoji jedan broj organizacija civilnog društva koji u zaštiti

50 Fokus Grupa severno Kosovo- izveštaj – Humani Centar Mitrovica

51 Izveštaj sa focus grupe, izjava učesnika na pitanje: Da li NVO deluju kao kritičari vlasti – Humani Centar Mitrovica, Januar 2022

52 Primedba autora

53 Intervju sa civilnim liderom – PD2

54 Intervju sa civilnim liderom – PD2

55 Citat fokus grupa severno Kosovo – strana 3 Izveštaja- HMC

javnih interesa nastupa kao istinski kritičar političkih predstavnika kosovskih Srba, dakle, nezavisno od političkog uticaja ili represije. Te organizacije se suočavaju sa različitim oblicima pritiska uključujući i kampanje javnog blaćenja (putem saopštenja Srpske liste⁵⁶ ⁵⁷), uskraćivanje pristupa javnim informacijama, ali i pristupa fondovima u čijoj raspodeli odluke donose nosioci javnih funkcija iz redova dominantne političke opcije u srpskoj zajednici. Kako su u pitanju skoro egzistencijalni faktori, jer ogromna većina OCD deluju kao neprofitna udruženja, uticaj ovakvih praksi prema OCD je značajan, čak i za one organizacije koje opstaju na stavovima nezavisnih kritičara. Tako se često dešava da te organizacije pribegavaju „nevidljivim merama“ kao što su, na primer, različiti oblici samocenzure⁵⁸, korigovanje programskog fokusa ka „bezbednijim temama“ ili pak ublažavanje javne kritike vlasti. Dakle, postojeće prakse su takve, da ako ogranizacije civilnog društva svoju društvenu ulogu obavljaju sa neophodnim integritetom koji podrazumeva prioritizaciju interesa građana naspram političkih elita, to ima snažan uticaj na sposobnost da generišu podršku (fondove, saradnju sa lokalnim institucijama, itd.) neophodnu za ispunjavanje svoje misije. Jedna vrsta paradoksa sa kojim se suočavaju OCD.

Odnos političkih predstavnika srpske zajednice prema ogranizacijama civilnog društva definisan je baš ovakvom prirodom njihovog angažovanja. One OCD koje neguju kritički odnos prema nosiocima vlasti vide se kao „nužno zlo“ ili, kako je jedan od opozicionih političkih lidera to ilustrativno opisao u intervju-u za ovo istraživanje⁵⁹,

56 <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/srpska-lista-lokalni-samozvani-analiti-cari-ne-poseduju-elementarno-poznavanje>

57 <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/srpska-lista-sramno-sto-se-lincu-protiv-iva-na-todosijevica-prikljucila-i-srpska-nvo>

58 Intervju sa civilnim liderom (po zahtevu ispitanika bez navođenja imena) – PD 24. Strana 3

59 Intervju sa opozicionim političkim liderom

kao „neželjeni društveni teret“. Prevashodni tretman ovakvih organizacija je ignorisanje njihovog rada, njihovih zahteva i uzdržavanja od saradnje. U situacijama kada kritike koje dolaze iz takvih organizacija dobiju veću medijsku i društvenu pažnju, onda se na njih odgovara pokušajima javne diskreditacije njihovog rada, medijskom difamacijom, saopštenjima političkih partija i slično.⁶⁰

Sa druge strane, postoji veliki broj organizacija koje po ličnim osnovama neguju bliske veze sa političkim partijama i deluju kao njihovi servisi, posebno u programima koji zahtevaju javno-civilno partnerstvo ili takav zahtev dolazi od strane donatora. Ovakve organizacije mogu da računaju, ne samo na podršku od strane nosioca vlasti, već i direktnu finansijsku podršku kroz lokalne razvojne programe.⁶¹

Još jedna specifičnost uloge koju civilni sektor ima u srpskoj zajednici na Kosovu, a koja u velikoj meri diktira dinamiku i karakter odnosa sa političkim liderima, je učešće civilnih lidera u onom delu javnog dijaloga koji zahteva učešće političkih/institucionalnih predstavnika građana. Naime, kako je jedna od osnovnih odlika komunikacione strategija Srpske liste, vodeće političke opcije kosovskih Srba, nastupanje isključivo u strogo kontrolisanom medijskom i javnom okruženju i izbegavanje debatih prilika u kojima je

sa severa Kosova – zahtev anonimnosti.

60 Ibid

61 Izveštaj sa fokus grupe Gračanica

predstavljena i kritička strana, takav pristupostavlja veliku prazninu u javnom dijalogu u kosovskom društvu. Postoji uočljiva tendencija da tu prazninu, nedostatak izabranih političkih predstavnika srpske zajednice, popunjavaju lideri i istaknuti individualci iz civilnog društva, zauzimajući time jako odgovornu ulogu predstavljanja interesa srpske zajednice. Na taj način civilni lideri dolaze u priliku da diskutuju o širokom opsegu, nekada izuzetno tehnički kompleksnih pitanja, za koje je potrebna ekspertska analiza ili institucionalni mandat. U najčešćem broju slučajeva takva ekspertiza nije na raspolaganju civilnom sektoru pa se time, ne samo ugrožava istinski interes građana ili produbljuje animozitet sa političkim i institucionalnim predstavnicima srpske zajednice, već se stvara i privid pluralizma u društvenom dijalogu. Ta "mimikrija" pluralizma u društvenom dijalogu svakako ne ispunjava svoju suštinsku svrhu niti donosi rezultate i koristi koje bi proizvelo učešće izabranih predstavnika srpske zajednice, dakle, aktera sa mandatom da donose odluke.

To, naravno, ne znači da civilni lideri ne treba da učestvuju u društvenom dijalogu. Naprotiv, oni imaju značajnu ulogu u tom procesu delujući kao korektivni faktor vlasti, ali ne i kao njena alternativa.⁶²

Na još jednu posledicu ovog trenda ukazala/o je, u intervjuu u kvalitativnom delu studije, lider jedne od istaknutijih organizacija⁶³ koji zastupaju interese srpske zajednice na Kosovu. Prema njenom/njegovom mišljenju; u nedostatku političke opozicije kao i odgovornosti političkih predstavnika iz srpske zajednice, OCD koje su javno kritički orijentisane, postaju percipirani kao politička opozicija ili kao oni koji pretenduju da se politički angažuju. U nedostatku (inkluzivnog⁶⁴) društvenog dijaloga svaka kritika, ma koliko konstruktivna bila, se dozivljava kao napad a svaka aktivnost, koja se dotiče osetljivih

tema, se doživljava kao provokacija koja je sprovedena sa konkretnom agendom.

Dakle, u zaključku, unutar sprske zajednice na Kosovu postoji veliki jaz između političkih i civilnih predstavnika građana i njihovih interesa, koji se u nekim situacijama prevodi u otvorene animozitete u kojima se malo ili uopšte pažnje ne obraća na interes građana. U društvenom kontekstu, u kojem i jedni i drugi akteri obavljaju svoje dužnosti, a u kojem se zajednica čije interese predstavljaju suočava sa nebrojeno mnogo problema u svakoj oblasti društveno-političkog života, ti animoziteti su u krajnjem slučaju neodgovorni i urušavaju ukupni potencijal društva da napreduje i unapređuje uslove u kojima žive građani.

⁶² Ibid

⁶³ Ibid

⁶⁴ Primedba autora

Zaključci

Profesija „političar“ je potpuno diskreditovana.

Rezultati istraživanja pokazuju da građani pr ofesiju „političar“ izjednačavaju sa neetičkim obrascima ponašanja. Preciznije, sfera političkog delovanja percipirana je kao sistem vrednosti u kome su manipulacija interesima građana, manipulacija istinom, nepotizam ili klijentelizam svima uobičajene i podrazumevane pojave. Takvi oblici ponašanja su ukorenjeni do te mere da ih građani vide kao preduslov uspešnog bavljenja politikom. Pritom, građani ne prave razliku između pojedinih političkih opcija unutar srpske zajednice na Kosovu već, kako se u kvalitativnom delu istraživanja kazuje, takvi modeli ponašanja postoje u više ili manje izraženom obliku u srpskoj zajednici od 1999. godine do danas. Otuda i dominantan osećaj kod građana da se na političkom planu ništa ne menja decenijama, jer se politikom bave jedni te isti ljudi, ili čak i kada dođe do izvesnih promena nova politička elita brzo preuzima indentične obrasce ponašanja i bavljenja politikom. Rezultat toga je trenutno stanje u kome se profesija „političar“ u folklornom miljeu percipira kao „nečasno“ zanimanje, a održavanje od političkog delovanja je često predstavljeno kao pozitivna (časna) osobina/vrednost. Koliko je to destruktivno, po demokratski potencijal društva ili po prospekte njegovog napretka, nije potrebno naglašavati.

Različitost je opasna. Jedan od najupečatljivijih zaključaka iz istraživanja, ali i sa fokus grupa održanih u kvalitativnom delu istraživanja jeste da ispitanici, od kojih je veliki deo njih profesionalno i akademski uspešan, nisu bili u stanju da navedu jedan trenutak/period u političkoj istoriji kosovskih Srba u kojoj je u društvu postojala istinska sloboda javnog izražavanja i posledično pluralizam u političkom zastupanju njihovih interesa.

Naravno, pojedini ispitanici su pravili razlike između opšte društvene atmosfere u pojedinim periodima⁶⁵, ali u suštini se slažu da je u zadnjih nekoliko decenija uvek postojao snažni društveni i politički pritisak prema onima koji razmišljaju drugačije od „partije na vlasti“ u Beogradu. Uzrok tog fenomena, kao što smo naveli, ukorenjen je u nepostojanju definisanih nacionalnih interesa Srba i srpske zajednice u politici prema Kosovu i posledično njihovo izjednačavanje sa interesima političkih partija na vlasti u Republici Srbiji. U takvim okolnostima, političke partije svoju politiku nominuju kao nacionalni interes, a svaku kritiku takvog pristupa ili drugačije mišljenje proglašavaju izdajom nacionalnih interesa. Prema mišljenju ispitanika takvi oblici ponašanja, iako pristuni već decenijama unazad, kulminirali su pojavom Srpske liste tj. dolaskom Srpske napredne stranke na vlast u Srbiji. Tom promenom, prakse gušenja političkog pluralizma u srpskoj zajednici dobijaju karakter sistematskog napora. Netolerantnost za drugačije mišljenje danas, kako istraživanje pokazuje, ne postoji samo u političkoj areni već se aktivno ograničava i u drugim oblastima javnog delovanja, medijima, civilnim inicijativama itd.

Zloupotreba javnih resursa. Istraživanje pokazuje daveliki broj građana smatra da su javni resursi dostupni samo jednoj uskoj i privilegovanoj grupi ljudi, te da njihova raspodela nije definisana pravednim principima i predvidljivim zakonskim procedurama, već favorizovanjem političkih istomišljenika. U takvim okolnostima preovlađujući motiv građana da se uključe u političke procese predstavlja upravo takav olakšani pristup resursima (javni fondovi, poslovi u javnom

⁶⁵ Ibid, citat – “čini mi se da je mnogo lakše bilo kritikovati tokom vlade (Zorana) Đinđića”.

sektoru). Dakle, uključivanje građana u političke procese nije motivisano ciljevima društvenog unapređenja kroz promene ili pluralizam ideja, već upravo suprotno - sticanjem lične koristi. Naravno, veliki uticaj na ovakvu percepciju imaju i očigledni naporu gušenja političkog pluralizma i opozicionog delovanja koji veliki broj građana odvraća od političkog angažovanja van interesa vladajuće partije.

Simulacija demokratije. Odnos izabраниh političkih lidera i njihova odgovornost prema interesima građana je tabu tema u srpskom društvu na Kosovu. Svaka javna kritika, zahtev za informacijama (transparentnošću), dakle zahtev javne odgovornosti se, najblaže rečeno, posmatra kao zadiranje u privilegije političara i dočekuje rezigniranom javnom osudom njihovih nosioca i drugim oblicima pritiska. To dalje vodi ka njihovom javnom blaćenju, pa i obeležavanjem kao izdajnicima nacionalnih interesa. Javnih debata, u kojima su zastupljeni različiti interesi, praktično nema. Proaktivni pristup političkih i institucionalnih lidera ka uključivanju građana u proces donošenja odluka je sveden na puko zadovoljenje forme (zakonskih obaveza). Afirmativni pristup političara prema građanima usko je ograničen na izborni proces u kome dominiraju populističke floskule, agresivno blaćenje oponentata i različiti i sve kreativniji pritisci na birače. Dakle, posmatrano iz šireg konteksta, na delu je jedan strukturni napor simuliranja demokratskih načela i procesa. Takvo stanje, iako dobija na sistematičnosti po dolasku na vlast eksponenata Srpske napredne stranke, postoji još od 1999. godine (pa i ranije). Dovoljno dugo da postane podrazumevani obrazac političkog delovanja koji se sve manje prepoznaje kao nezakonit ili nelegitiman.

Autocenzura kao modus operandi. Kako istraživanje pokazuje civilno društvo, koje deluju unutar srpske zajednice na Kosovu, u najvećoj meri političke procese posmatra iz ugla pasivnog posmatrača. Vrlo mali broj organizacija i pojedinaca sa neophodnim

integritetom obavlja svoju ulogu „čuvara javnog interesa“⁶⁶, a još manji broj njih uspeva da se u toj ulozi odupre pritiscima političkih predstavnika zajednice i zadrži neopohodni programski fokus ili izbegne autocenzuru. Upravo je autocenzura, ne samo civilnih organizacija već i drugih društvenih aktera (medija, građanskih predstavnika, itd.), jedna od glavnih posledica atmosfere straha koja trenutno vlada u srpskoj zajednici na Kosovu. Društvena kritika koja zadire u suštinu problema nije dovoljno izražena, pa samim tim čini se da društvo u celini nema dovoljno potencijala da donese željene promene.

OO Upravo je to i opšti zaključak istraživanja.

Nedostatak političkog pluralizma i kulture političkog angažovanja građana u srpskim sredinama na Kosovu dostigao je alarmantne proporcije i prisutan je u toj meri da ima snažan uticaj na potencijal zajednice da se izbori za poboljšanje uslova i perspektive života na Kosovu. Trenutno, interese srpske zajednice predstavlja politička grupacija koja interese građana podređuje interesima jedne, trenutno vodeće, političke opcije u Srbiji. Punom kontrolom javnih resursa, uz podršku Beograda i mejnstrim medija iz Srbije, ova politička grupacija sistematski guši svaki pokušaj nezavisnog političkog organizovanja u srpskoj zajednici, pritom ne birajući metode kojima se to postiže. Kao posledica takvih pritiska, kosovski Srbi su apsolutno zastrašeni i na druge načine demotivisani da se za svoje interese i ciljeve bore na političkoj areni. Bez prostora da se aktivno bave politikom građani su primorani pukom svedočenju različitim korupcionaškim aferama, nepotističkim i klijentelističkim praksama u raspodeli javnih resursa koje stranačku lojalnost podređuju merilima kvalifikovanosti i obrazovanja. Posledice takvog stanja su mnogostruke, na primer sve veći odlazak mladih sa Kosova u potrazi za poslom, ili smanjena potentnost

⁶⁶ Mnogo poznatiji termin na eng. "watchdogs role" prim.aut.

srpskog društva na Kosovu da identifikuje

svoje istinske interese i odbrani ih političkim angažovanjem. Jedan od najilustrativnijih opisa takvog stanja dao je jedan od ispitanika u kvalitativnom delu istraživanja koji je rekao: Sa terena ka Beogradu odavno nema nikakve značajnije inicijative.⁶⁷ implicirajući time potpunu političku pasivnost kosovskih Srba.

---

⁶⁷ Goran Avramović intervju

Preporuke

Politička apatija, kao jedan od najupečatljivijih zaključaka ovog istraživanja, ozbiljan je rizik po potencijal postizanja demokratskog, ali i društvenog napretka srpske zajednice. Rešavanje tog problema zahteva opštu društvenu mobilizaciju, a odgovornost u tom procesu nose svi društveni akteri, uključujući političke partije, medije i organizacije civilnog društva. Neophodan je holistički pristup koji će uzeti u obzir sve istinske uzroke i manifestacije tog problema. Autori ovog izveštaja predlažu da mediji i OCD moraju proširiti svoje programske fokuse na dekonstrukciju štetne percepcije da je bavljenje politikom opasno i suprotno društvenoetičkim normama. U tom cilju neophodno je:

OO Promovisati političko angažovanje kao efikasan način ispunjenja ciljeva i potreba zajednice. Ideja da bavljenje politikom nije nužno samo stranačko angažovanje već raznovrsnost lokalnog i društvenog aktivizma koji doprinosi boljem životu pojedinca i zajednice suštinska je poruka koju treba preneti građanima.

OO Promovisanje političkog pluralizma kroz inkluzivni i otvoreni društveni dijalog u kome su predstavljeni različiti interesi i viđenja.

OO Ciljanim kampanjama jačanja svesti treba motivisati mlade ljude da aktivno participiraju u društvenom životu zajednice.

OO Sistematski i sa neophodnom solidarnošću braniti princip slobode javnog izražavanja u slučajevima kampanja javnog blaćenja, pretnji pojedincima ili drugim oblicima pritiska na učesnike u javnom dijalogu.

OO Strukturno jačati interne kapacitete OCD i medija u borbi protiv autocenzure.

O Aktivno učešće medija i OCD u nadgledanju izbornih procesa na lokalnom i parlamentarnom nivou. Jednakost izbornih uslova za sve aktere, sloboda izbora, tajnost glasanja samo su neki od elemenata slobodnog i demokratskog izbornog procesa na koji treba obratiti pažnju.

OO Ciljanim programima jačanja građanske otpornosti⁶⁸ povećati opštu društvenu sposobnost da se bori protiv korupcije i klijentelizma, posebno u njenim najdestruktivnijim manifestacijama poput zapošljavanja mladih i slično.

OOO

Političke partije i politički predstavnici srpske zajednice na Kosovu moraju uložiti napore ka postizanju suštinskih promena u društvu, promovisanjem odgovornosti u vršenju javnih funkcija. Osim toga, neophodno je da:

OO Nosioци političkih i javnih funkcija u srpskoj zajednici ohrabruju i afirmativnim pristupom primenjuju postojeće zakonske mehanizme i dobre prakse učešća građana u javnom životu i procesu donošenja odluka.

OO Ohrabrivanje i aktivan pristup ka jačanju javnog partnerstva (građani i nosioци političkih i institucionalnih funkcija) u postizanju društvenoodgovornih ciljeva.

OO Politički subjekti koji deluju u opoziciji moraju koristiti sve zakonske mehanizme zaštite slobode političkog udruživanja i zaštite od kampanja javnog blaćenja svojih članova i ostalih društvenih aktera.

⁶⁸ Slobodni prevod termina - Civic Resilience. Prim.aut.

- OO Političke organizacije moraju ohrabrivati i aktivno raditi na uključivanju mladih u politički život srpske zajednice.
- OO Aktivno učešće političkih predstavnika u javnom dijalogu i promovisanje principa tolerancije različitog mišljenja.

Inicijativu OPEN podržava:

KFOS

Fondacioni i Kosovës për Shoqëri të Hapur
Kosovo Foundation for Open Society
Kosovska Fondacija za Otvoreno Društvo